

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

Korruption i vardagen

En studie om vardagskorruption i Bosnien och
Hercegovina.

Författare: Eva Fazlagić

Magisteruppsats SOCM13,15hp

Vårterminen 2014

Handledare: Katarina Sjöberg

Abstrakt

Författare: Eva Fazlagić

Titel: Korruption i vardagen

En studie om problematik i samband med vardagskorruption i Bosnien och Hercegovina.

Magisteruppsats: SOCM13, 15 hp

Handledare: Katarina Sjöberg,

Sociologiska institutionen, VT 2014

Korruption är ett ämne som har blivit mycket omdiskuterat och uppmärksammat. Sedan 1990-talet har korruption fått en framträdande plats i de samhällsvetenskapliga disciplinerna. Studien behandlar korruption i Bosnien och Hercegovina. I undersökningen avtäckes den del av korruptionen som drabbar individen i sitt vardagliga liv. Mitt syfte är att undersöka hur korruptionen framträder i vardagen, dvs. på den nivån i samhället där individer kommer i kontakt med korruption i en vardagssituation, och hur de individer som deltar i studien förhåller sig till korruption. Undersökningen är en fältstudie med kvalitativa metoder som samtalsintervjuer, deltagande observationer och informella samtal som huvudsakliga tekniker. Teoretiskt använder jag utgångspunkter av Bourdieu, Durkheim och Foucault och belyser empirin utifrån teorier som sociala fakta, habitus, fält och makt. Mitt empiriska material visar dels skilda exempel på korruption i vardagslivet dels hur korruption i vardagen blivit en integrerad del av vardagslivet.

Nyckelord: Korruption, makt, samhälle, socialt kapital, fält, habitus

Populärvetenskaplig presentation

En anledning till mitt intresse för korruption i vardagen är att jag tidigare arbetat med personer bosatta i Sverige som ursprungligen kommer från Bosnien och Hercegovina. De påvisade problemen med återanknytning och svårigheterna med att flytta tillbaka till sitt gamla hemland, där en del av problematiken var korruption i en vardagsmiljö. Sedan flera år tillbaka är jag bosatt i Bosnien och Hercegovina och mitt ökande intresse för hur samhälle och människor fungerar gör att jag är uppmärksam på problem som uppstår i olika interaktioner. Genom att utföra undersökningen är min ansats att närma mig ett fenomen som är svårt att greppa och få information om, men som påverkar människor dagligen. I mitt arbete med människor i Bosnien både i den privata sektorn men också inom olika organisationer, väcktes min nyfikenhet gällande mutor och bestickning.

Korruption i vardagen lyfter fram vardagskorruption i Bosnien och Hercegovina. Undersökningen bygger på ett begränsat antal personers berättelser, de delar med sig av sina erfarenheter och den korruption som de möter i sin vardag. Det är oundvikligt att inte vid något tillfälle bli inblandad i korruptionen i ett utvecklingsland som Bosnien och Hercegovina, och ibland känner intervjupersonerna att korruption är en nödvändighet för att levnadssituationen för individen ska fungera. Moralen är ett dilemma då korruptionen är långt ifrån accepterad. Personerna som jag intervjuar berättar att det är mycket vanligt med mutor och bestickning, men längtan efter förändring och ett rättvist fungerande system finns. De menar att vardagskorruption inte tas tillräckligt på allvar. Min intention är att öka förståelsen för korruption. Med ökad förståelse av fenomenet korruption genom studien, öppnas det möjligheter för förändringar och utveckling.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Frågeställningar.....	1
1.2 Avgränsning.....	1
1.3 Disposition.....	1
2. Bakgrund.....	2
3. Tidigare forskning.....	3
4. Metod.....	9
4.1 Det kvalitativa angreppssättet.....	9
4.2 Förförståelse.....	9
4.3 Urval.....	10
4.4 Mitt metodologiska förhållningssätt.....	10
4.5 Intervjusituation.....	11
4.6 Observation.....	12
4.7 Etiska perspektiv.....	13
5. Teoridiskussion.....	13
5.1 Struktur och sociala fakta.....	14
5.2 Aspekter utifrån habitus och fält.....	15
5.3 Makt och kunskap.....	17
6. Analys.....	18
6.1 Hur korruptionen framträder i vardagen.....	18
6.2 Ute på fältet.....	20
6.3 Skillnad i beteende.....	23
6.4 Korruptionen genomsyrar hela strukturen.....	25
6.5 Förhållningssätt.....	28
6.6 Strukturell påverkan.....	33
6.7 Reproduktion av korruption.....	33
6.8 Maktens inverkan.....	35
7. Sammanfattning och diskussion.....	38
8. Källförteckning.....	39
9. Bilaga.....	48

1. Inledning

De senaste fem-sex åren har man kunnat se framväxten av en antikorrupsionsrörelse. Enligt Joakim Thelander (2006) är det svårt att mäta korrruption. Man vet inte riktigt om korrruptionen verkligen har ökat. Vad som däremot är säkert är att det finns en ökad uppmärksamhet när det gäller korrruption (Thelander, 2006). De största aktörerna inom antikorrruption är *Transparency International* och *Världsbanken*. Enligt Bo Rothstein (2012) visar mätningar att samhällsstyrningens kvalitet i ett land som följer principer som rättssamhälle har ett samband med människors livstillfredsställelse i såväl rika som fattiga länder. Det krävs en relation mellan opartiska tjänstemän som kan kontrollera korrruptionen tillsammans med en effektiv förvaltningsapparat (Rothstein, 2012).

Min studie är utförd i Bosnien och Hercegovina, där jag sedan många år tillbaka både bor och arbetar. Det empiriska materialet består främst av intervjuer med personer bosatta i Sarajevo. Studien knyter an till och är en fortsättning på en studie om återvandring till Bosnien-Hercegovina, med fokus på flyktingars problem i samband med återvändandet (Fazlagić, 2010)

1.1 Frågeställningar

Hur manifesteras korrruption i vardagen?

Hur upplever och förhåller människor sig till korrruption i sin vardag.

1.2 Avgränsning

Fokus i studien ligger på korrruption som framträder i vardagslivet. Studien är kvalitativ med observationer, informella samtal och samtalsintervjuer som främsta metoder. Studien är utförd i Sarajevo, 2014. De teoritraditioner som bildar grunden för min förståelse är Bourdieus, Durkheims och Foucaults, med fokus som ligger på begreppen makt, sociala fakta samt habitus och fält.

1.3 Disposition

Efter detta inledande kapitel tar jag upp bakgrundsinformation om Bosnien och Hercegovina. Kapitel tre tar upp tidigare forskning. Kapitel fyra presenterar den metodologi som jag har använt. Kapitel fem behandlar mitt teoretiska angreppssätt.

Kapitel sex analyserar och kopplar ihop den empiri som tagits fram med teorin. Kapitel sju är en sammanfattning och diskussion. Här presenteras den slutsats som analysen har lett till.

2. Bakgrund

Bosnien och Hercegovina ligger i sydöstra Europa och gränsar till Kroatien i norr och väst och till Serbien och Montenegro i syd och i öst. 1992 utropades Bosnien och Hercegovina som självständig stat av FN, EU, USA Ryssland och Kina. 1991 startade konflikten mellan Bosnien och Hercegovina och den Jugoslaviska armén, och krig följde. 1995 skrivs *Daytonavtalet* på. Avtalet heter egentligen heter *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, och avslutar kriget (Lifos, 2014:7).

Självständighetskriget som utkämpas under 1990-talet påverkar fortfarande den politiska sfären och det vardagliga livet på grund av etniska uppdelningar. *Daytonavtalet* delar Bosnien och Hercegovina i två delar, *Federationen* (bosniaker och kroater i majoritet) och *Republiken Srpska* (serber i majoritet) (Clancy, 2004:50ff). Uppdelningen skapade ett komplicerat styrsätt med många lokala regeringar, något som försvårar utvecklingen och som inte är fördelaktigt ur ett korruptionsperspektiv. Daytonöverenskommelsen innebär ett komplext och tungrott statsskick med en komplicerad och svag politisk apparat. I ett land som endast har 3,8 miljoner invånare finns det 14 regeringar och lika många lagstiftande församlingar och ungefär 200 ministerier på olika nivåer. De två entiteterna har stor självbestämmanderätt vilket har lett till att den centrala statsförvaltningen knappt har tillräckliga funktioner för att Bosnien och Hercegovina ska kunna benämnas som en suverän stat, detta enligt en analysrapport om utvecklingsproblem i Bosnien och Hercegovina (Utrikesdepartementet, 2006:3). Det är svårt för de olika parterna, de tre konstitutionella folkgrupperna, att komma överens om reformer på grund av statens uppbyggnad. Inget eller väldigt lite samarbete finns mellan folkgrupperna och politisk spänning är alltid närvarande i Bosnien och Hercegovina (Chandler, 2001:161). Den internationella administrationen har misslyckats med sina försök att sätta nationalisterna ur spel. De största politiska partierna är fortfarande nationalistiskt orienterade (Beso, 2010:21). Enligt Leila Besos fallstudie om *Daytonavtalet* och dess konsekvenser, ledde kampen om makten mellan grupperna till att makten fördelades så att myndigheterna

splitrades. Det gav tjänstemän och politiker ökade möjligheter till att utöva korruption. De i samhället som kom i kontakt med myndigheterna kunde inte förlita sig till ett fungerande system och var tvungna att arbeta illegalt (Beso, 2010). Redan innan *Daytonavtalet* fanns det relationer mellan politiska eliter och maffia. Nationalistiska partier lyckades hålla sig kvar vid makten och de som under krigsåren varit ledare för paramilitära grupper och kriminella nätverk lyckades få politiska poster och stärkte därigenom förbindelserna ytterligare (Donais, 2003:363).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt tar jag avstamp i den tidigare forskning som gjorts på temat korruption mera allmänt, då arbeten som behandlar korruption i vardagen är sällsynta. Korruption och makt belyses inom flera olika vetenskapliga discipliner, exempelvis statsvetenskap, historia, genusvetenskap etc. Dessa studier behandlar ofta institutionell korruption. Problemen med korruption har sedan mitten av 1990-talet lyfts fram av FN, Världsbanken, EU och andra organisationer. EU har till exempel förmått nya medlemsländer att inrätta antikorrupsions-myndigheter. Trots det har framgångarna varit begränsade (Rothstein, 2012). De studier som tas upp i detta avsnitt är studier med fokus på korruption i utvecklingsländer, samt studier som behandlar korruptionsbekämpning. Jag använder mig framförallt av Bo Rothstein och hans arbeten med fokus på internationell korruption, samt Joakim Thelander och hans arbete som behandlar vardaglig korruption i utvecklingsländer. Jag refererar även Fedja Filipovičs magisteruppsats om korruption i Bosnien och Hercegovina, samt Andreas Fagrell och Ulrika Berg och deras studier om korruption i övergångsländer respektive vilken påverkan korruption har på samhället och hur korruption missgynnar de som redan är utsatta. För korruptionen i utvecklingsländerna finns det ett helt annat utrymme för personligt godtycke, än det finns i väl etablerade förvaltningssystem, något som då möjliggör en högre grad av korruption i dessa länder (Thelander, 2006).

Vad är det som gör utvecklingsländer särskilt korruptionsbenägna? Förklaringarna anses vara av sociokulturell karaktär. Thelander anser att korruptionen kan kopplas till traditionella handlingsmönster i form av starka familjeband och religion tillsammans med

bygemenskap. Dessa handlingsmönster har sedan förts in i den moderna offentliga administrationen. Det i sig skulle leda till en komplicerad situation för personer som sitter på någon sorts myndighetsposition i samhället. För att behålla en fungerande relation med släktingar, vänner eller personer med samma religion måste myndighetspersonen då tänja på reglerna. Han menar att det i situationer där det råder brist på många elementära förnödenheter och politisk instabilitet kan den typen av förpliktelser vara svåra att åsidosätta. Även traditioner av gåvogivande har uppmärksammats som förklaring till korruptionens utbredning i utvecklingsländerna (Thelander, 2006:22ff).

Biståndsorganisationer och internationella givare som Världsbanken har beskrivits som en del av korruptionsproblematiken snarare än lösningen. Utvecklingsforskaren Joseph Hanlon (2004) menar att biståndsgivarna genom sina handlingar bidrar till problemen med korruption i utvecklingsländerna (Thelander, 2006:24f).

Ett stort projekt som leddes av Bo Rothstein *Anticorrrp*, som då det pågick, var EU:s största projekt inom samhällsvetenskaplig forskning, handlade om korruption och korruptionsbekämpning. Projektet pågick under fem år, involverade 60 forskare vid 21 institutioner i 16 länder. En rapport utgiven av FN:s Human Development-program rörande situationen i Bosnien och Hercegovina (2002:25-26) visar att omkring 70 procent av befolkningen i Bosnien och Hercegovina är övertygade om att deras lokala myndigheter såväl som de internationella hjälporganisationerna på plats inklusive FN:s är ”djupt” korrumpade (Rothstein, 2012:76)

För den genomsnittliga medborgaren förefaller det därför som om korruptionen sprängt alla fördämningar och dikterar tillvaron. Detta är inte stort annorlunda än att säga att de tolkar livet i termer av korruption. (Rothstein, 2012:76).

Vad citatet ovan visar är att korruptionen är så djupt rotad så att individerna i samhället tolkar livet i korruptionstermer. Institutioner och myndigheter såväl som hjälporganisationer dikteras av korruption. Detta gör att medborgarna måste förhålla sig till livet och verkligheten, genom att leva efter de regler som finns. Enligt Catharina Lindstedts (2005:7) rapport om öppenhet och korruption behöver det som är oegentligt i

ett land inte vara det i ett annat. I en del länder kan det till och med vara svårt för utomstående att skilja mellan korruption och organiserad kriminalitet.

Det första – och det största – problemet som upptäcktes var att det inte finns någon generell definition på fenomenet korruption. Den största anledningen till detta är ländernas skilda samhällsstrukturer som i sin tur påverkar dess inhemska strafflagstiftning (Fagrell, 2004:56).

Om detta skriver Fagrell i sin studie av korruption i övergångsländer, 2004. Att det inte finns en gemensam definition av fenomenet korruption orsakar problem för internationellt samarbete mot korruption. En faktor som gör det svårt att definiera korruption är fenomenets omfattning (ibid:56). Det blir problematiskt att till fullo få kontroll över korruption om arbetet inte kan ske över gränserna. Korruption och organiserad brottslighet som föds ur korruption, är till sin natur gränsöverskridande, menar Fagrell (2004).

Lindstedt skriver att korruption alltid förknippas med en oegentlighet men problemet är att vad som räknas som oegentlighet skiljer sig i olika kulturer. Det finns länder där gåvor i samband med affärsrelationer är ”naturligt” och det finns länder där politiker som anställer och hjälper släktingar vare sig ses som korruption eller nepotism. Att bekämpa korruption är ingen ny företeelse. Anledningarna till att korruption finns är många men först på senare tid har korruption fått stort fokus. En av anledningarna härtill är, enligt Fagrell (2004) att sambandet mellan samhällsmoral och samhällsutveckling aktualiserats (ibid:13). Ulrika Berg skriver i forskningsprojektet *The Quality of Government* om hur korruptionen kan bekämpas. Olika metoders effektivitet att angripa korruption och bakgrunden till att diskussionen om korruption blivit så intensiv.

Vi har nu vetenskapen om att korruption kostar samhällen oerhört mycket på flera plan, bl.a. ekonomiskt, politiskt och socialt. Korruption spelar därmed, direkt eller indirekt, en stor roll i vardagen hos dagens människor över hela världen. Orsaken till att ämnet har kunnat bli så stort under en relativt kort tid känner vi också till; media och internationella organisationer har valt att lyfta fram ämnet, men främst kan vi se orsaken i att toleransnivån för korruption hos allmänheten har minskat (Berg, 2005:4).

En undersökning utförd under perioden 2001-2011 i Bosnien och som behandlar både korruptionens dynamik och arbetet mot korruption visar att misstron mot anställda på olika statliga institutioner i Bosnien och Hercegovina och mot parlamentariker är stor. Det finns regionala skillnader men som helhet är misstron utbredd. På frågan om vad deltagarna i Mantchevas studie baserade sin misstro på, svarade majoriteten dels mediernas rapportering dels personliga erfarenheter av korruption. Materialet visade också på att misstron grundade sig i vänners eller bekantas utsagor om sina erfarenheter (Mantcheva et al. 2011:21f). Norin och Wennergren (2013) skriver om *Det samhälleliga deltagandets inverkan på korruption*

En förtroendeställning kan vara allt från ett politiskt förtroendeuppdrag till en vardaglig situation som förutsätter tillit mellan dess aktörer. Korruption behöver alltså inte innebära något som utspelar sig i maktens korridorer utan kan även vara när mellanmänniskt förtroende utnyttjas för egen vinning i alla typer av situationer (Norin & Wennergren, 2013:2)

Att öppet prata mycket om korruption kan påverka medborgarna att anpassa sig till situationen vilket inte är meningen. Detta påvisar Norin och Wennergren (2013) i sin studie om samhälleligt deltagande och vilken inverkan det kan ha på korruption. Att inte ta upp korruptionen som ett problem är ännu värre för samhället.

Enligt *Transparency Internationals* undersökning 2013 är vardaglig korruption ett växande problem. Korruption skadar inte bara individen utan hela samhället. (Global Corruption barometer, 2013)

“Petty corruption“ är en benämning på småskalig korruption även kallad vardaglig korruption eller den “lilla“ korruptionen som i regel involverar tjänstemän, tullare och poliser. En förutsättning är att personen som tar emot en muta är en person som kan erbjuda något i gengäld (Thelander, 2006:16). Fedja Filipovics studie (2008) om korruption i Bosnien och Hercegovina, behandlar *Daytonavtalets* säkerhetspolitiska situation som han menar är fylld av paradoxer eftersom avtalet som undertecknades skedde under en enorm press då man fruktade för en eskalering av kriget. Han påvisar hur *Daytonavtalet* begränsar den politiska och demokratiska utvecklingen av Bosnien och Hercegovina. Vidare i hans text står det att drastiska och snabba förändringar krävs av

landets struktur, om Bosnien och Hercegovina ska ha någon framtid. Decentraliseringen av landet skapar ett kaos ur vilken korruption, en expansion av byråkrati och instabilitet för utländska investerare skapas.

Begränsningar av den politiska makten kombinerat med oberoende övervakning och styrning kan bli potentiellt avgörande för korruption. I ett demokratiskt samhälle innebär detta separationen mellan den lagstiftande och den verkställande makten. Allmänhetens intresse och insyn i den politiska makten är nödvändig för att erhålla en kontroll av korruptionen (Rose 1999:143). Bosnien fyller tyvärr alla dessa kriterier för ett instabilt styrelseskick utan något starkt och centralt styre (Filipović, 2008:39f).

Filipović menar att internationella samfund som tillsammans med EU stödjer *Daytonavtalet*, därmed stödjer ett avtal som möjliggör en delning av landet. En sådan struktur fungerar som en plattform för etniska partier vars politiska program inte enar Bosnien och Hercegovina utan tvärtom håller landet splittrat. Maktavarna kan därmed fortsätta med sina korruptionsaffärer (Filipović, 2008:39f).

Detta styrks av Ferhatovićs och Segerstöms studie 2011 om de ekonomiska reformernas påverkan på korruptionen efter *Daytonavtalet*. Kritik har riktats mot hur det internationella samfundet och internationella aktörer har hanterat konflikter och vilka strategier de har använt sig av för att återuppbygga postkonfliktuella samhällen som är etniskt, ekonomiskt och politiskt uppdelade. Åtgärder och principer som passar för västerländska samhällen går inte att applicera på alla samhällen. Postkonfliktuella samhällen kräver ofta individuella lösningar och angreppssätt för att fred och demokrati ska kunna konstrueras (Newman et al, 2009:12, Richmond, 2011:118-119,133). Vid dåligt anpassade reformer riskerar man istället att skapa nya problem som exempelvis korruption och annan illegal verksamhet (Ferhatović & Segerström, 2011:5).

Divjak och Pugh sammanför två element i sin artikel om *The Political Economy of Corruption in Bosnia and Herzegovina*, det strukturella och det kulturella. Detta för att fokusera på relationen mellan korruption och konstitution som ett resultat av *Daytonavtalet*. Särskilt fokus ligger på offentliga befattningar som utnyttjas för personliga fördelar (Divjak & Pugh, 2008, 21 maj). Divjak och Pugh menar att den

komplexa administrativa mekanismen som *Daytonavtalet* föreskriver skapar möjligheter för korruption inom den offentliga förvaltningen och försvårar relationen mellan stat och medborgare (Divjak & Pugh, 2008:374). Richmond (2009) menar att då ekonomisk tillväxt är den högsta prioriteringen i ett liberalt fredsbyggande, så sätts det inte fokus på social utveckling på mikronivå. Detta leder enligt Richmond till kriminalitet och fattigdom. Speciellt postkonfliktuella stater kan då drabbas av en negativ utveckling och etnocentrisk rivalitet och nationalism. Det utvecklas då inte ett socialt kontrakt mellan stat och befolkning. Att det inte satsas på social utveckling på mikronivå kan också leda till negativ socioekonomisk utveckling, eftersom man inte kan konkurrera på den globala marknaden och inte har resurser att etablera en ekonomisk bas. Brist på trovärdighet mellan stat och befolkning kan då leda till svarta marknader eller transnationell organiserad brottslighet (Richmond, 2009:61ff). Fredsbyggande omfattar nästan alltid donationer och bistånd vilket bidrar till att biståndet i en svag stat skapar utrymme för olika aktörers intressen. På det sättet kan bistånd bidra till korruption. Korruption är oftast inte avgränsad till den lokala befolkningen, internationell assistans och fredsbevarande styrkor är vanligtvis också företrädare i liknande sammanhang. Vilket både bidrar till den lokala korruptionen men också tillåter den att fortgå (Newman, 2009:44). Lovisa Petersson (2013) Lunds universitet, menar att komplicerade byråkratiska processer, på engelska kallat red tape, är ett skäl till korruption. Är det svårt för medborgare att få tillgång till olika dokument och licenser de behöver, alltifrån pass till tillstånd att starta eget företag, uppkommer chansen för potentiellt korrumperade tjänstemän att utkräva mutor för att skynda på processen eller för medborgare att erbjuda mutor i samma syfte (Petersson, 2013:29). Lovisa Petersson har gjort en studie om korruptionsutvecklingen i Estland, Georgien och Rumänien. Kronisk korruption kan vara det sätt på vilket systemet fungerar och är djupt inbäddat i det politiska och sociala livets normer och förväntningar (Petersson, 2013:1). Enligt Rothstein finns det en relation mellan institutionella karaktärsdrag som kopplas till stabila demokratier och starka marknadsekonomier och en låg grad av korruption. Länder som redan har ett fungerande rättväsende och effektiva institutioner som motverkar korruption är inte drabbade av korruption i större utsträckning. Det motsatta förhållandet gäller stater som har bristfälliga varianter på nämnda institutioner (Rothstein, 2011:105). Ett sätt att minska

korruptionen är att minska möten mellan medborgarna och tjänstemän. I Peterssons studie, 2013 beskrivs hur korruptionen har minskat genom att man har minskat på anställda tjänstemän i Estland för att öka transparensen. Exempelvis finns det nu onlinetjänster som behandlar upphandlingar och kontaktinformation. Förändringarna medför att kontakten mellan stat och medborgare inte är lika frekventa. Det är inte rationellt för individer att försöka att muta någon för att skynda på en process som redan är effektiv. Det finns heller ingen möjlighet för tjänstemannen att kräva individen på en muta om kontakten sker via internet (Petersson, 2013:29). Estland var tidig med att införa denna typ av tjänster, det började redan tidigt 1990-tal (Kasemets, 2012:25) vilket kan vara en av anledningarna till att korruptionsnivåerna i Estland sjönk fort (Petersson, 2013:30). Elvira Ožegovićs studie om Bosnien och Hercegovinas integrering med EU, 2007/2008 påvisar vikten av korruptionsbekämpning för ekonomisk och demokratisk utveckling. Ett syfte med Ožegovićs studie är att studera vilka typer av korruption som förekommer i Bosnien och Hercegovina och var dessa korruptionstyper och former kan lokaliseras (Ožegović, 2007/2008:9).

4. Metod

I uppsatsens metodkapitel presenteras de kvalitativa metoder som används i studien, metodernas mål och syfte samt varför de lämpar sig bäst för undersökningen. Därefter redogör jag för hur jag går till väga för att samla in material, mitt urval av intervjupersoner och slutligen för utförandet av analysen. Inom ramen för forskningsmetoden väljer jag att genomföra åtta enskilda samtalsintervjuer. Mitt urval består av personer som bor i mitt närområde, vilket är de centrala delarna av Sarajevo. I valet av intervjupersoner är tillgängligheten en viktig faktor liksom intervjupersonernas vilja att delta i studien. Jag har personligen kontaktat alla medverkande till undersökningen. Observation är en metod som jag använder i studien för att uppnå ytterligare förståelse för fenomenet korruption.

4.1 Det kvalitativa angreppssättet

I den kvalitativa forskningen står individens upplevelse i centrum. Det är således mina intervjupersoners upplevelser av korruption som är i fokus. Forskningsresultaten i en

kvalitativ studie är beroende av forskarens förmåga att sätta sig in i situationen för personer som ingår i studien (Thelander 2006). Detta angreppssätt ställer stort ansvar på forskare för de resultat som ska analyseras.

4.2 Förförståelse

Det faktum att jag är bosatt i samma stadsdel som intervjupersoner som ingår i studien och att jag känner dem är både positivt och negativt. Jag har en tydlig bild av omgivningen och situationerna som intervjupersonerna befinner sig i, samtidigt som risken finns att jag lägger in mina egna upplevelser och erfarenheter i den information som intervjupersonerna delger mig. Jag skrev ut intervjuerna omedelbart och gick tillbaka till intervjupersonerna med dem, så att de kunde se om det var deras upplevelser som skildrades.

4.3 Urval

Genom telefonkontakt och direktkontakt i närområdet där jag bor, får jag kontakt med mina intervjupersoner, åtta till antalet. Mitt urval har sin utgångspunkt i närhet till intervjupersonerna, de är precis som jag själv bosatta i de centrala delarna av Sarajevo och består av grannar och vänner till mig. Gruppen intervjupersoner är en etniskt homogen grupp. Den består av både män och kvinnor med bosniskt ursprung. Trots att intervjupersonerna i början inte ansåg sig ha så mycket att tillföra undersökningen gällande mut- och bestickningsärenden visade det sig att det fanns en allmän kännedom om mutor som alla intervjupersonerna hade vetskap om. Enligt Jan Trost (2001) är det av betydelse att ha ett varierat urval men det bör inte medföra att någon enskild person är väldigt avvikande eller extrem. I mitt urval av intervjupersoner förekom inget avvikande. Jag var däremot noga med att få variation i urvalet. Det gjorde jag genom att kontakta lika många män som kvinnor till undersökningen. Även när det gäller åldern på mina intervjupersoner har jag eftersträvat ett spektrum. Förutom intervjupersonerna ingår även en del politiker i min studie. Dessa fungerar som informanter i den bemärkelsen att de förser mig med en överblick över korruptionen, dess uttryck och konsekvenser, i Sarajevo.

4.4 Mitt metodologiska förhållningssätt

Syftet med min studie är att nå en förståelse för intervjupersonernas förhållningssätt till korruptionen och hur de agerar i praktiken. Enligt Thelander (2006) reflekteras ett fenomen ur forskarens sätt att se det. Funderingar över den egna påverkan under intervjuerna och även vid analysen av det insamlade materialet är något varje forskare ställs inför. I analysarbetet har förutom kön och förförståelse även disciplintillhörighet inverkan på tolkningen av materialet. Jag har skrivit ner intervjuerna efter varje intervjutillfälle och därefter läst igenom anteckningarna upprepade gånger.

4.5 Intervjusituation

Intervjuerna äger rum på ett kafé i centrum av Sarajevo och med gångavstånd för alla medverkande i studien. Val av plats har skett i samråd med intervjupersonerna. Tidpunkten för intervjuerna är förlagd på förmiddagen då det är relativt få andra på kaféet. Att det är en neutral mötesplats är positivt då det tar udden av spänningen inför intervjun. En eventuell nackdel med mitt val kan vara att det är en offentlig plats och risken finns att det kan dyka upp störande moment. Jag kommer alltid tidigt till intervjuerna, främst för att intervjupersonerna ska känna en trygghet redan från början. Trots att korruption hör till vanligheterna är det ett känsligt ämne att diskutera. Samtliga intervjuer är ostrukturerade och har formen av samtalsintervju. Intervjuerna är dessutom utförda enskilt på grund av ämnets känslighet. Efter inledande hälsningsfraser och även ett moment där jag klargör förfaringssätt och vad det innebär för intervjupersonerna att medverka i studien, hur materialet förvaras och används, ber jag intervjupersonerna berätta lite om sig själva och sin situation. Detta utgör en uppvärmningsfas. Under samtalets gång infogar jag frågor, i den mån jag upplever att jag missat något. Frågorna har jag nedskrivna på ett papper. I stort låter jag intervjupersonerna berätta fritt. Efter varje intervju frågar jag om det finns något att tillägga. Mi Lennhag (2009) menar att den senare delen av intervjun ibland är den mest givande. Så var det även för mig. Intervjupersonen tog i den slutliga fasen av intervjun ofta upp ny information, som intervjupersonen hade suttit och ”hållit inne” med. Det var vid flera tillfällen information om intervjupersonens egen involvering i mutsituationer. Den flexibilitet som samtalsintervjun möjliggör tillåter också att jag under intervjuens gång kan infoga nya

frågor. Alla mina intervjuer var samtalsintervjuer med anledning av flexibiliteten. Jag konstruerade en intervjuguide med frågor och teman som jag använde under intervjuerna. Inom ramen för dessa teman lät jag samtalet utvecklas. Jag gav intervjupersonerna stor frihet att styra samtalet. Vid några intervjutillfällen infogade jag nya frågor beroende på vad intervjupersonen berättade. Det var exempelvis frågor om specifika situationer och personer. Ibland var jag tvungen att fråga något som jag hade missat eller som jag inte riktigt förstod. Det kunde bero på språket eller på hur informationen framfördes. Samtalsintervjun är öppen till sin natur och bygger på att både intervjuare och intervjuperson tillför ny kunskap under intervjuens gång. I sin förlängning innebär detta att frågeställning och syfte kan finslipas under intervjuens gång. Intervjuerna är inte bandade, då det var intervjupersonernas önskemål. Detta kan innebära att en del av samtalet gått förlorat och att fokus har legat på att skriva, snarare än att lyssna och delta i samtalet. För att motverka detta har jag avtalat med intervjupersonerna om möjlighet för mig att återkomma och följa upp om något skulle förefalla oklart. Vidare finns en överenskommelse om att intervjupersonerna ska ha tillgång till den renskrivna intervjun. Materialet var jag därför tvungen att renskriva och sortera direkt efter intervjun vilket hjälpte mig senare i undersökningen när empirin skulle analyseras. Alla intervjuerna gick bra och tog ca 1-1,5 timme. Trots ämnets känslighet kände jag att jag nådde fram till intervjupersonerna och att de fann förtroende för mig som forskare.

4.6 Observation

Jag använder mig av strukturerade observationer. Observationerna är strukturerade till följd av att jag själv har bestämt fokus, istället för att detta efter hand ger sig till känna. Den strukturerade observationen formulerar och konkretiserar syftet med undersökningen (Bell, 2006:191). Den största risken med observationer, precis som med intervjuer är tolkningen (Bibik et al, 2003). En annan risk är det faktum att olika observatörer ger olika beskrivningar av en och samma situation. Det är just detta problem som en systematisk observation och en användning av ett observationsschema kan åtgärda (Denscombe, 2003:194-195). Rent praktiskt har jag planerat hur jag ska gå tillväga genom att först se till att få tillträde till den situation som jag vill observera. Jag har använt ett observationsschema som har hjälpt mig att fokusera. Mitt observationsschema har haft

formen av en checklista (Denscombe, 2003). Checklistan för observationer bifogas i en bilaga. Observationer av miljöer och framförallt av situationer där det uppstår interaktion mellan individer och där korruption förekommer är föremål för mina observationer. Min kännedom om kulturen och språket är viktigt, främst för att undvika missförstånd. Att få tillträde till miljöerna kan vara svårt och mina observationer sker i samband med att mina intervjupersoner besöker myndigheter i ärenden där mutor ingår alternativt kommer med klagan över att mutor begärts. En observation skedde på kommunen i Sarajevo. Vid ytterligare två tillfällen skedde observationerna på en parkeringsplats i centrum där jag kunde observera och ta del av den situation som uppstod mellan parkeringsvakten och min intervjuperson. Efteråt har jag och intervjupersonen diskuterat händelseförloppet. Jag har då fått en möjlighet att återkoppla till tidigare berättelser om korruption. Fokus under observationen har legat på interaktionen mellan min intervjuperson och myndighetspersonen respektive parkeringsvakten. Observationerna var dolda för att personerna som vi kom i kontakt med skulle agera naturligt.

4.7 Etiska perspektiv

Utifrån forskningsetiska riktlinjer arbetar jag efter individskyddskravet. Intervjupersonerna får information om undersökningens syfte, vilka rättigheter de har och vad deras medverkan innebär. De får information om att medverkan är frivillig och att de kommer att förbli anonyma. Ämnet korruption är känsligt, det finns en risk både för återhållsamhet och för överdrift, vilket jag bör vara medveten om. Intervjupersonerna blir informerade om möjligheten att avbryta intervjun om de så önskar, och att materialet som samlas in, endast ska komma att användas i forskningssyfte. En anledning till att korruption kan anses vara ett känsligt ämne är beroende på intervjupersonens egna erfarenheter och om intervjupersonernas involvering kan anses vara olaglig eller omoralisk. Identiteten får inte avslöjas, vilket ibland innebär att jag inte kan skriva allt som intervjupersonen berättar.

5. Teoridiskussion

I uppsatsens teoriavsnitt diskuteras de teoritraditioner som jag använder. Dessa utgör grunden för det analytiska arbetet. Inspirerad av Durkheim är sociala fakta ett centralt begrepp, likaså Bourdieus begrepp habitus och fält, men även Foucaults maktbegrepp.

Maktstrukturer benämnde Foucault som det ”andra moderna”. Det sociala livet handlar till stor del om makt, men i det ”andra moderna” eller postmodernismen, saknar makten ett ansikte. Foucault menar att makten de senaste par hundra åren har dragit sig undan och inte längre är så påtaglig som tidigare. Makten har intagit en mer diskret form i samhället. Individerna underkastas vanor och regler, denne måste lyda order och dessutom utsätts han/hon för bevakning av myndigheter (Foucault, 1974). Foucault menar att maktstrukturer i modern tid fungerar som självgående mekanismer i samhället, makten har blivit normaliserad, varför människor har svårt att uppfatta makt som makt. Lagar och förordningar, skolor och andra institutioner uppfattas inte i ett modernt samhälle som maktinstitutioner. Exempel utgör Bosnien och Hercegovina där man i en del situationer är i behov av information alternativt en underskrift eller stämpel av myndighet, vilket uppfattas som ett normalt förfarande. Detta behov kan i själva verket utnyttjas i vardagliga maktrelationer och i möten med myndigheter. Korruption är ett fenomen som hämtar sin styrka i makt och resurser därför kan en del individer förbise förordningar som gäller andra medborgare. Pierre Bourdieus (1994/1995) teori om habitus och fält belyser hela så väl som delar av samhället. Habitus är ett begrepp där individen ställs i centrum och beskriver ett system av dispositioner som tillåter människor att handla, tänka och orientera sig i den sociala världen (Bourdieu, 1990:56ff). Alla individer har ett habitus som ett resultat och en produkt av sin uppväxt, uppfostran och inläring. Begreppet habitus använder jag för att klargöra hur korruption reproduceras och integreras i samhället. De sociala fält som Bourdieu beskriver kan definieras som ett system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt (Broadly 1991:266). Jag använder mig av Broadlys tolkning av Bourdieus sociala fält, eftersom jag anser att hans uttryck är tydligt och ger en klar överblick av ett invecklat och komplext begrepp som underlättar förståelsen. Durkheim ser sociala fakta som något som står över individen och påverkar denne i sina beslut, vilket betyder att individen handlar efter traditioner i samhället, seder och bruk. Detta

förhållningsätt ligger utanför individen men är ständigt med och utövar sitt inflytande (Durkheim, 1978:28). Det finns nämligen ett behov av det sociokulturella samhället hos medlemmarna. Det är inte enbart individerna som genom påtryckning formas utav systemet, det finns även en vilja hos individerna att passa in efter de mönster som samhället står för.

5.1 Struktur och sociala fakta

Durkheim önskar etablera en vetenskaplig disciplin som har samhället som forskningsobjekt. Han menar att många samhällsliga företeelser kan förklaras utifrån sociala faktorer, korruption är en sådan. Det som studeras inom sociologin är den helhet som styr och som människor är beroende av för att fungera tillsammans i samhället (Durkheim, 1895). Det är de mänskliga relationerna som är slutstationen och som har sitt ursprung i de ”övre” strukturerna i samhället. Samhället finns som en realitet som är oberoende av individerna. Durkheim kallar yttringarna av den objektiva realiteten för sociala fakta (Durkheim, 1978). Sociala fakta är ett sätt att handla, Durkheim menar att sociala fakta bara kan förklaras genom andra sociala fakta (Durkheim, 1956). Det är ett kollektivt fenomen som har en påtvingande kraft utan att individen är medveten om det, men när individen sätter sig emot märks konsekvenserna (Durkheim, 1978:53ff). I studien ligger fokus på hur strukturer påverkar vardagliga förhållanden men också på människorna och deras handlande och agerande. Det står ju i någon mening var och en fritt att avstå från att ge och ta mutor, dock menar jag att valet är begränsat av styrande strukturer. Denna ståndpunkt diskuteras av Meeuwisse & Swärd (2002:101). De menar att såväl arbetsmarknaden, inkomstförhållanden som könsroller och andra normer i samhället begränsar individens handlingsutrymme. I min studie framgår att de sociala och kulturella mönster som finns i samhället verkar påtvingande i olika situationer, att passa in i miljön och anpassning till sin omgivning är viktigt för individen. Durkheim menar att individen själv har ett intresse av att utveckla det som samhället efterfrågar. Det innebär alltså inte en motsättning mellan individ och samhälle utan att de utvecklar varandra (Durkheim, 1956:75ff).

5.2 Aspekter utifrån habitus och fält

För Bourdieu (1994/1995) har begreppet kultur en central roll i reproduktion av sociala strukturer och även när det gäller hur makt och statusförhållanden upprätthålls. Bourdieu kombinerar ett strukturalistiskt perspektiv med ett konstruktivistiskt. För honom är förhållandet mellan struktur och aktör i centrum. Han ser habitus som inprogrammerat i människor och fältet som arena. Människan föds in i meningsbärande strukturer som påverkar handlingarna. För att förstå korruption behövs alltså både struktur och aktörer. Det sociala och kulturella arvet är inte statiskt utan förändras. Habitus är alltså flexibelt. Det är tidsandan, och strukturella förhållanden och situationer som bidrar med förändrat habitus (ibid). I det bosniska samhället finns det ett stort antal individer som har svåra minnen av kriget under 1990-talet som upplöste Jugoslavien, och av perioden efter kriget. Dessa personers erfarenheter och besvikelser avspeglar sig i nästa generation, genom överföring och förändringar i habitus.

Enligt Amnesty lider många av offren fortfarande av post-traumatisk stress, ångest, depression och stigmatisering på grund av förbrytelser som de utsattes för under kriget i Bosnien och Hercegovina under 1990-talet. En långsam rättsprocess samt brist på vittnesskydd och tillit till domstolarna avskräcker många – särskilt i mindre samhällen där brottslingarna lever i samma by som sina offer och i vissa fall sitter som förtroendevalda. Orden är Margot Wallströms i Utrikespolitiska institutets blogg (Wallström, 2012, 21 maj).

Habitus utvecklas och formas av miljön för vår överlevnad. Den sociala struktur som byggs upp är varaktig och överförs i viss mån till nästa generation. På så sätt reproduceras också misstänksamhet som ger näring åt korruption i kombination med det dysfunktionella systemet i samhället. Begreppen habitus och fält får sin kraft i varandra, en utgångspunkt är att många individer redan står mitt i ”spelet” på grund av sin uppväxt i den miljön och därför behärskar spelet, men att de också genom sin spelstil präglar spelet (Bourdieu, 1980). Ett exempel på spelet på fältet i samband med habitus är de avvägningar som mina intervjupersoner talar om. Hur står de i förhållande till den som kräver en muta? Vilken kunskap de har är avgörande för utfallet av situationen. Habitus påverkar människors beteende och hur de uppfattar världen. Hur individer agerar och

tolkar sin omgivning regleras av habitus som är nyckeln till social reproduktion (Bourdieu, 1994/1995:19). Habitus reproducerar även ogynnsamma samhällsstrukturer. Individer med liknande habitus är benägna att korrelera sitt sätt att tänka med sin livsstil. Resurserna i samhället är begränsade och det sociala livet kommer därför alltid att präglas av en kamp om kontroll och dominans. Enligt Bourdieu består samhället av olika fält (Bourdieu 1980/1990:66). Dessa fält fungerar som sociala arenor som individer rör sig inom, exempelvis det ekonomiska, politiska och det kulturella fältet. Beroende på vilket habitus aktören har kommer denne vara mer benägen att vara aktiv inom ett visst fält. Individer handlar eller agerar i relation till det fält de befinner sig på. Spelet på arenan är vägledande för aktörens handlingar, aktören är en spelare som har ett kapital att förvalta (ibid:138). En anställd på en myndighet kan utöva utpressning för att utföra tjänster som han redan är betald för. Sådana tillvägagångssätt och resursutnyttjanden har en ekonomisk karaktär. Det handlar om överlevnad på fältet, att kunna förse sina barn med exempelvis skolmaterial. Det är en situation som sannolikt är svår att tänka sig i Sverige men som inte är ovanlig i Bosnien och Hercegovina. Det finns ett fenomen som Bourdieu kallar för doxa. Varje fält har sin doxa, det är fältets regler och föreställningar om vad som är rätt och fel. Det omfattar rutiner och vad som anses vara normalt eller inte normalt, det vill säga ett värderingssystem som kommer att uppfattas som normalt av deltagarna efter en tid. Värderingssystemet blir många gånger ”docta ignorantia” den lärda okunnigheten, Cusanus 1440, vilket betyder att systemet blir så integrerat och så naturligt i samhället så att deltagarna inte längre kan uppfatta att systemet är skapat utav fältet och dess omständigheter (Meeuwisse & Swärd, 2002:255). Doxa är således uppfattningar och handlingsmönster som har säkrats på fältet och därmed fältets överlevnad genom att de har fått status som självklara. Socialt konstruerade och reproducerade om och om igen, uppnått status som doxa (Bourdieu, 1972:167).

What is essential goes without saying because it comes without saying; the tradition is silent, not least about itself as a tradition (Bourdieu, 1972:167).

Integrationen av det korrupta sättet att handla och tänka förfaller så naturligt att det är svårt att urskilja det som ett avvikande beteende.

5.3 Makt och kunskap

Maktbegreppet är ett relationsbegrepp. Det är ett sociologiskt begrepp som innebär att en person efter egen vilja kan fatta ett beslut och verkställa det. Foucault (1980) menar att människor bör förhålla sig till maktbegreppet eftersom maktperspektivet belyser samhällets strukturer. Enligt Foucault (1980) kan inte ett samhälle utöva makt utan kunskap eftersom det är själva kunskapen om något, som framkallar makt. Dessa två begrepp, makt och kunskap är beroende av varandra och de förutsätter varandra, makt och kunskap är närvarande i alla relationer. Foucault tar avstånd från synen på makten som någonting substantiellt. Han anser att makten varken är substans eller har egenskap av en sådan. Effekterna av makten kan inte ignoreras och makten är kontrollerande. Makt utövas från olika håll och i ett växelspel av ojämberdiga och föränderliga relationer. Individer besitter aldrig makt utan är transformatorer och återsändare av den (Foucault, 2002:66). En maktrelation där en person som i en speciell ställning, tilldelad av exempelvis staten eller annan myndighet, utnyttjar sin makt i relation med andra personer, är en vanlig bild av korruption. Viktigt att förstå är att makt uppstår i en relation människor emellan och att det inte är en egenskap hos en individ eller grupp. Korruptionen uppstår i situationer där den ena parten har ett behov och den andra har någon sorts av resurs. Men det behövs mer än så. Det måste finnas en vilja eller ett anspråk hos den som besitter resursen att pressa sin motpart.

6. Analys

Analysavsnittet är indelat i teman som beskriver hur korruption manifesteras och verkar i vardagen. Strukturell påverkan, makt och reproduktion av korruption, är teman som jag anser bör ta plats i analysen. I ett avsnitt redogör jag för skillnader i beteenden med anledning av uppväxt och habitus. Jag inkorporerar en utförlig beskrivning av min observation ute på fältet. I analysavsnittet närmar jag mig frågeställningarna genom att med hjälp av teoribegreppen och tolkningar av intervjumaterial, dra slutsatser om hur korruptionen i en vardagsmiljö uppstår. Jag redogör också för hur personerna i undersökningen förhåller sig till fenomenet korruption.

6.1 Hur korruptionen framträder i vardagen

En av mina intervjupersoner, en man i trettioårsåldern, beskriver parkeringssituationen som problematisk.

Jag kunde aldrig hitta en parkeringsplats i området där jag bor. Staden införde då ett system som gjorde att de boende i området kunde betala för en parkeringsplats. Perfekt tyckte vi som jobbade och betalade och nu alltid hittade en plats ledig. Men det dröjde inte länge förrän det var fullt i gatan igen. Jag såg också att de flesta av bilarna som stod parkerade inte hade varken månadsklistermärke eller parkeringslapp (Intervjuperson, 2014).

Intervjupersonen berättar vidare att kort efter att kommunen infört parkeringssystemet, sätter parkeringsvakterna snabbt i gång med att låta bilar stå parkerade utan lapp eller kvitto. Pengarna stoppar de i sin egen ficka, berättar han. På grund av att det inte lönar sig slutar min intervjuperson att betala månadsvis. Staden förlorar intäkter. Han tillägger att *om jag är beredd att betala utan att få ett kvitto så kan jag stå parkerad hela dagen, för priset av en till två timmar (Intervjuperson, 2014).*

Som citatet ovan visar, uppstår korruption när tillfälle ges och i till synes banala situationer. I kontexten med parkeringen lyfter jag fram det beteende som framträder på fältet i situationer som genererar ekonomiskt kapital. Den tradition som träder i kraft i situationer där det finns resurser att utvinna, ställer till det för min intervjuperson och han visar ett klart missnöje under intervjun. Jag förstår genom vårt samtal att hans reaktion och ilska till stor del beror på att han inte hittar en parkeringsplats åt sig själv. Hans ilska är inte kopplad till det faktum att parkeringsproblemet faktiskt är en del av ett allvarligt strukturellt problem i ett dysfunktionellt samhälle. Att intervjupersonen inte anser att det korrupta beteendet är något ovanligt och att han är bekant med situationen, visar på den sociala faktor som tradition och vana är. Han berättar att han efter att ha bråkat lite med parkeringsvakterna är beredd att komma överens med dem. Denna överenskommelse sker och han fortsätter att parkera sin bil i utbyte mot betalning utan kvitto, vilket gör att pengarna går rakt ner i parkeringsvakternas fickor. Trots att han själv känner vrede och utsatthet över hur parkeringsvakterna betar sig, så får det inte honom att tänka efter eller

anmäla problemet. I stället fortsätter han att bidra till att den ohållbara situationen fortsätter. Vändningen sker så fort han hittar en lösning som är fördelaktig för honom själv. I samtal med andra i undersökningen som har liknande problem drar jag slutsatsen att det är ett sätt att ta sig fram på och att klara av vardagen. Det är också ett billigare alternativ än om de betalar in hela avgiften till kommunen. I slutändan vinner både parkeringsvakten och min intervjuperson på uppgörelsen. Min intervjuperson försvarar sig med att det inte finns något alternativ än att betala parkeringsvakterna. Parkeringsvakten drar nytta av de resurser han har, vilka är att ge fördelar i utbyte mot mutor. Men anledningen till att han beter sig så illojalt gentemot samhället beror på de sociala faktorerna, den sociala kraften som formar hans handlingar och gör detta beteendet naturligt för honom. Det blir en överenskommelse med den som ger mutan, som gör att den som får mutan inte är rädd för att bli anmäld.

Intervjupersonens habitus gör det inte omöjligt för honom att handla på alternativa sätt, men det finns någonting inlärt och vant som gör att han fort assimilerar sig i systemet och i de situationer som han möter. I ett system som inte fungerar transparent, läggs det ett stort ansvar på individen att ta sig fram själv och skaffa sig de fördelar i samhället som inte tilldelas på något annat och mer organiserat sätt. Bourdieu (1980/1990:52) betonar betydelsen av den sociala inverkan på människans socialisation. Människors handlingar är präglade av uppväxt, miljö, utbildning och omgivning, det utgör vår socialisation. Min intervjuperson utstrålar självsäkerhet under intervjun och jag får intrycket av att han vet precis hur han ska bete sig i situationer som denna. De deltagande i studien visar en anpassning till strukturen. Det är viktigt att passa in och vara en del av samhället och att ha kunskap om fältet för att känna kontroll över situationen, kontroll över livet. Möten mellan individer följer ofta ett visst mönster. Det finns generella förväntningar på varandra i ett samhälle. Det som reproduceras och sätter riktlinjer är föreställningar, tradition och en kultur som växer sig starkare på grund av i detta fall en dysfunktionell organisation och system.

6.2 Ute på fältet

Vid två tillfällen uppstår det möjlighet att observera situationer som är direkt relaterade till korruptionen vid parkeringsplatserna. Detta sker i samförstånd med en av

intervjupersonerna och vid den adress där hans bil står parkerad. Parkeringsvakterna delar in gatorna och kräver både pengar och annat som betalning av dem som vill parkera sin bil. Förutom sin lön tjänar de i genomsnitt ytterligare en halv lön på att ta betalt utan kvitto, enligt min intervjuperson. Intervjupersonen berättar att han inte gärna gör sig ovän med parkeringsvakterna. Han protesterade en gång och bråkade med en av dem och nu får han inte parkera alls,

Han uppför sig som om han äger gatan, ”ser jag din bil igen så ringer jag bärgningsbilen direkt och forslar bort den”, hotade han med (Intervjuperson, 2014).

Bråket handlar om att intervjupersonen vill parkera ytterligare en bil för samma pris som en. Maktkampen är tydlig, intervjupersonen försöker få tillgång till befintliga resurser och i denna process prövar han sin styrka och makt. Det finns här ett nätverk av kolleger som samarbetar. Den kommunanställda som kör bärgningsbilen tar de bilar som hans kollega ringer in och anmäler. Makten ligger i organiseringen och uppbackningen av kolleger. Genom att stödja varandra får makten full kraft. Makten finns i relationen, makten är en kamp, ett utövande (Foucault, 2003:36).

Jag deltar diskret under observationen och håller mig i bakgrunden. Det går mycket kamratvänligt till under mötet och intervjupersonen och parkeringsvakten betar sig mot varandra som gamla vänner. I mötet har det redan tidigare nåtts en överenskommelse, nu liknar situationen mest ett möte mellan två vänner. Min intervjuperson ger parkeringsvakten lite pengar som han stoppar ner i fickan. Situationen förefaller avslappnad, som om det är det naturligaste i världen. Förhållandet bygger på erfarenhet, kunskap om fältet och vem som dominerar. Det finns en gemensam referensram och villkoren är uppgjorda sedan tidigare. Därför går allt lugnt till. Men det är ett socialt maktförhållande och personerna präglas av de sociala strukturerna som tillåter dem att handla som de gör. Det är inte bara parkeringsvakterna som utnyttjar sina positioner, även de poliserna som rör sig mycket på gatorna, trafikpoliserna, uppträder på liknande sätt. Sociala fakta påverkar tanke- och handlingssätt (Durkheim, 1978:12-13). En annan intervjuperson som jobbar som utkörningskille för en restaurang i centrum, berättar om ett liknande beteende hos trafikpolisen i de centrala delarna.

Polisen som trakasserar utkörningsbilarna gör det för att få gratis mat varje dag. De stoppar oss hela tiden och frågar om utrustning i bilen och annat som till exempel om handbromsen i bilen fungerar, vilket den inte gör. De meddelar sedan sina kollegor så att de stoppar oss igen, lite längre bort, och så håller de på tills de får som de vill.

En del personer kan parkera var de vill. Men när jag stannar fem minuter för att lämna av mat så är poliserna där med sina böter. Vissa kan stå parkerade hela dagen mitt i centrum utan att polisen bryr sig om det. Det beror på vem du är. (Intervjuperson 2014).

Korruption uppstår i olika vardagsituationer som mina intervjupersoner är beroende av att hantera. Min intervjuperson berättar om sina problem i jobbet och vilka problem han har med vissa av de lokala poliserna i området. Hans chef känner till problemet och restaurangen lämnar ut mat till polistjänstemännen ibland för att få vara ifred. Att bli stoppad hela tiden påverkar jobbet negativt. Det poliserna är intresserade av, är att använda sin makt för att få gratis mat. De bryr sig inte om handbromsen som inte fungerar. Det är bara en förevändning, menar min intervjuperson. Det är ett klart fall av maktutövande på fältet. Polisen har ett starkare socialt kapital i situationen och utnyttjar sin makt för att få personliga fördelar. Vardagskorruption har en direkt påverkan på individer och involverar ofta smärre pengasummor och sker där tjänstesektorn möter det allmänna. Det anses i störst omfattning påverka de utsatta i samhället och representerar ett hot mot mänskliga och socioekonomiska rättigheter (Ožegović, 2007/200825).

Det framstår väldigt klart i det sociala rummet vilka som har mest makt, det urskiljs genom interaktionen på fälten mellan aktörerna och denna interaktion är hierarkiskt ordnad. Intervjupersonen som jobbar som utkörningskille hanterar situationen genom att finna sig i ordningen. Maktutövning sker i relationer som dessa och genom en kombination av kunskap om situationen. Intervjupersonen (utkörningskillen) är medveten om att han är svagare. Han ser själv ingen annan lösning på problemet än att böja sig. Polisernas högre status och deras samarbete gör dem starkare. Det som citatet visar när han säger att *vissa kan göra som de vill*, syftar han på dem som är kriminella och som

poliserna inte vågar ge sig på. Poliserna ger sig enligt intervjupersonen således inte på vem som helst. De är i sin tur medvetna om sin begränsning som trafikpolis.

Enligt en tidigare undersökning av korrupsionsbekämpning i Georgien bedöms den mest lyckade reformen vara omorganiseringen av polisväsendet. Lovisa Petersson har studerat den georgiska polisen som tidigare varit ökad för korrupsion. Avgörande för en förändring av den korrupta kåren var att poliserna fick en god utbildning och avsevärda löneökningar (Petersson, 2013:25). Fenomen som mutor bör kopplas till situationer snarare än till personer menar statsvetaren William L. Miller (2003). Sina slutsatser baserar han på ett omfattande intervju material av medborgare och tjänstemän på lägre nivåer i ett antal östeuropeiska länder. Intervjuerna visade enligt Miller att trots att både medborgarna och tjänstemännen på ett generellt plan explicit fördömde användandet av mutor så medgav många att de själva hade givit eller tagit mutor. Detta anser Miller inte främst har att göra med att dessa personer skulle ha särskilt korrupta värderingar utan beror på att det i vissa situationer finns ett externt tryck som leder till korrupsion (ibid:3). Detta påstående bekräftas av intervjupersonerna som menar att polisernas löner är för låga i förhållande till omkostnader.

6.3 Skillnad i beteende

Det finns givetvis skillnader i beteendet, undantag utgör bosnier som har vuxit upp i ett annat land än Bosnien och Hercegovina. De uttrycker en rädsla för att flytta tillbaka till sitt hemland och känner att de har anammat ett annat sätt att tänka och leva, säger de själva. Rädslan grundar sig i vetskapen om att det bosniska samhället fungerar annorlunda än det samhället som de nu lever i. Eftersom de inte bor i Bosnien och Hercegovina har de inte heller något kontaktnät, vilket minskar chanserna väsentligt för möjligheter till jobb eller för att starta upp exempelvis företag. Men jag märker liknande tendenser och känslor hos utländska personer som bor i Bosnien och Hercegovina och arbetar i olika organisationer för utveckling. De har ett annat sätt att uppfatta världen och samhället på. I en intervju med en utländsk kvinna kommer det fram att hon hamnade i en ”situation” då hon sökte visum i Bosnien.

Jag skulle söka ett uppehållstillstånd i Bosnien. Jag blev tillsagd att sitta ner i tjänstemannens rum, jag hade bara kommit förbi snabbt för att hämta en blankett men blev nu intvingad i rummet och dörren stängdes. Eftersom jag inte hade mitt pass med mig, vilket man som utlänning måste ha, så frågade polisen mig vad vi nu skulle göra. En lång stund var jag kvar hos denne polisman som satt och stirrade på mig och upprepande frågade mig, vad vi nu skulle göra åt det här problemet, och att han i princip nu kunde göra vad han ville med mig för att jag inte hade passet med mig. Jag förstod ju inte att han väntade på att jag skulle erbjuda honom betalning. Jag kände mig chockad och visste inte hur jag skulle bete mig (Intervjuperson, 2014).

Berättelsen visar en avgörande skillnad i kvinnans beteende, hon är inte uppvuxen i Bosnien och Hercegovina och förstår därför inte att polismannen är ute efter att hon ska erbjuda honom en muta. Hon har ett annat habitus som har skapats av hennes uppväxt i ett system med andra förutsättningar. Habitus är förkroppsligad historia och kan definieras som dispositioner till sätt att reagera (Bourdieu, 1980/1990:53,56). Korruptionen fungerar således inte alltid. När fler personer blir involverade i situationen på grund av att kvinnan söker hjälp av utomstående, blir polismannen orolig och låter kvinnan gå. Han är inte beredd att riskera en omflyttning eller straffåtgärd. Kvinnans habitus inverkar på hur hon resonerar och vilka förväntningar hon har på utfallet av situationen och på att systemet ska fungera. Kunskapen spelar en stor roll i samband med makten även i denna situation fast med motsatt effekt, eftersom kvinnan *inte* har tillräckligt med kunskap om de oskrivna reglerna och maktstrukturerna i samhället. Tjänstemannen är inte beredd på en person som inte kan reglerna på fältet. Mutandet och mut mottagandet är en interaktion, där båda parter måste förstå situationen på samma sätt. Kvinnan själv anser att hon är naiv och att hon saknar tillräckligt med språkkunskaper och kunskap om den främmande kulturen, hon har svårt att tolka olika interaktioner.

I ett samtal som jag för med en av de högsta cheferna i en internationell utvecklingsorganisation märker jag samma hopplöshet som hos mina intervjupersoner. Han bekräftar att, för att de anställda ska kunna arbeta och uppnå målen som hans organisation sätter upp, är de tvungna att i viss mån acceptera korruption i arbetet. Han poängterar att det finns en gräns och att det främst handlar om grease payments

(Kaufmann & Jin Wei, 2000:10) även kallat speed money eller smörjmedel på svenska, som betalas ut för att projekten ska flyta på. Speed money är en del av petty korruptionen som används för att skynda på en annars trög byråkratisk procedur (Thelander, 2006:26). Organisationen är på väg att lämna Bosnien-Hercegovina för som han själv säger;

Jag orkar inte längre arbeta så här och när projekttiden går ut kommer jag inte att ansöka om förlängning (Intervjuperson, 2014).

Det är viktigt för min informant att i samtalet tillägga att han har gjort vad han kan för att slippa betala mutor, även om han medger att det var lite halvhjärtade försök. Det, menar han, beror på att han känner till sitt underläge. Han är medveten om förväntningarna men det finns ett uppdrag som måste slutföras och ett ansvar till organisationen. De personer som han betalar, för bland annat underskrifter, är personer som befinner sig i en ställning som kan hjälpa eller stjälpa projektet. Det är med motvillighet han betalar ut mutor och det sker via kommunikation med lokalanställda i projektet. Det är på grund av att personerna på ministeriet, som kräver mutor, dels talar dålig engelska, dels för att de inte vill att det ska bli något missförstånd. De är medvetna om att det inte är lika vanligt med mutor i det landet som chefen för projektet kommer ifrån. Så för att undvika missförstånd sker interaktionen med personer som har samma ursprung. Denna typ av påtryckning, uppmärksammas även i Thelanders studie av biståndsarbete och mutsituationer där han beskriver liknande mottagande av muta med mellanhand (2006:103ff). Thelander beskriver i sin studie hur en ”counterpart” (en medarbetare från lokalbefolkningen) ibland uppmanar biståndsarbetaren att betala ut en muta (ibid:103). Tolken eller en counterpart, kan förutom att tolka språket tolka mer subtila signaler som kan handla om begärande av mutor. Att påstå att det är en anpassning till kulturen är ett sätt för biståndsarbetaren att skjuta ifrån sig ansvaret (Thelander, 2006:105).

I situationen är min informant medveten om att han ger mutor men som han säger själv, *jag ger vika och anpassar mitt arbete för kulturella traditioner i landet* (Intervjuperson, 2014).

Mutor kan förstås utifrån kulturella traditioner och sedvänjor som man kan beskriva som praktiskt nödvändigt att anpassa sig till (Jacobsson & Wästerfors, 2003:114 ff).

6.4 Korruptionen genomsyrar hela strukturen

Under en intervju berättar en av männen i studien om hur anställda i hjälpporganisationer utnyttjar sina positioner och förtroende. Intervjupersonen var ute på fältet i ett projekt som han jobbade med, då en man ur lokalbefolkningen kom fram till honom och beklagade sig över att folk som hade pengar köpte sina donationer för husåteruppbyggnad. Det var inte helt lätt för mig att förstå vad han menade. Hur var det möjligt att köpa en donation som ändå skulle betalas ut av organisationens medel?

Så här förklarade han för mig att det går till:

Det finns donationer som delas ut för att hus ska återuppbyggas efter kriget. Meningen är att de familjer som har det största behovet av en husåteruppbyggnad ska hamna högst upp på listan för donation. Istället köper de som har pengar sin plats på listan. Han som ska göra listan ska ändå sätta någon högst upp och kan då välja den personen som kan ge honom en muta vid sidan om. Personen som vill ha donationen ger hjälparbetaren till exempel 30.000 SEK i fickan, han hamnar högst upp på listan och får en donation på kanske 300.000 SEK (Intervjuperson 2014).

Familjen som behöver det ekonomiska stödet mest, blir utan hjälp. Detta visar hur destruktiv korruptionen är och hur klyftor och misär ökar med ett korrumpert samhälle. En överordnad position inom en organisation innebär kontakter med inflytelserika personer eller beslutsmyndighet vilket betyder att de som har höga positioner kan ta betalt för att låta en familj komma med på en lista med donationer som ska delas ut. Personen som köper donationen och för den som tar emot mutan är det ekonomiska kapitalet attraktivt. De dominerar fältet med sina resurser och påverkar både sina egna liv men också andras. Förloraren måste välja att acceptera situationen eller att ta upp kampen. Men som intervjupersonen tillägger,

Det är ofta nästan omöjligt att bevisa ett sådant ärende och ofta finns det inget intresse för det, längre upp i organisationen sker det också oegentligheter och det brukar inte vara populärt med granskning (Intervjuperson, 2014).

Uttalandet visar hur korruptionen finns och uppstår på alla nivåer inom organisationen. Det visar också att intervjupersonen tar för givet att det är så, vilket antyder att det är vanligt förekommande och allmänt känt. När jag frågar de andra i studien om vad de tror ler de ironiskt. De bekräftar att det är så det går till. I Ferhatović & Segerströms studie framgår hur korruptionen främst präglar kanton- och kommunalnivå då det där i större grad uppstår kontakt mellan medborgare och den offentliga administrationen (2011:12). Donais (2003) menar att korruptionen i Bosnien och Hercegovina genomsyrar hela staten och dess institutioner. En anledning är att det bosniska post-Dayton samhället vilar på en svag stat, uppbyggd genom kompromisser av enighet och deltagande mellan de olika etniciteterna. Dessa kompromisser syftade främst till att skapa en snabb fred snarare än att skapa en stabil grund för en liberaldemokratisk stat (Donais, 2003:373).

En annan berättelse handlar om min intervjupersons granne som är polis.

Min granne är polis och efter jobbet brukade han behålla polisuniformen på och låna polisbilen, sen körde han upp vid en väg tunnel där han visste att det skulle passera lastbilar som kom från en stor köttindustri. Han stannade då lastbilar för att göra kontroll och hittade alltid något litet fel som han kunde rapportera och skriva ut böter för. Det bidrog till att lastbilschaufförerna erbjöd honom köttprodukter för att slippa att få böter. Polisen satte detta i system ända tills chaufförerna faktiskt anmälde honom och han blev förflyttad till att vakta en byggnad i en annan del av staden. (Intervjuperson 2014).

Ett annat exempel är en institution som arbetsförmedlingen som hanterar hårt utsatta individer i samhället.

På arbetsförmedlingen kan arbetssökande bli erbjudna att köpa sig ett jobb, det finns arbetsgivare som erbjuder en anställning till den som kan köpa maskiner eller material för en bestämd summa pengar, till företaget. Det förmedlas genom den anställde,

handläggaren på arbetsförmedlingen. Vilket gör att de som har pengar har större chans att få ett jobb oavsett utbildning (Intervjuperson 2014).

Intervjupersonen berättar att det inte är en häpnadsväckande historia. Han har en vän som fick en lista över material som behövdes på företaget som han sökte jobb på. Om han kunde ordna fram materialet skulle han få jobbet. För ett år sedan kunde man läsa i dagstidningen om hur många poliser som hade ”köpt” sina jobb och vad de hade betalt för dem (Čekić, 2011, 14 januari). Slutsatsen som dras är att kompetenta utbildade människor blir utan anställning om de inte kan betala eller har rätt kontakter. Dessutom finns det anställda på positioner i samhället som inte är lämpade för det jobb som de utför. Det hämmar och försvårar arbetet på många institutioner.

Det har blivit svårare att köpa sina ämbeten och numera kräver lagen att diplom ska finnas. Det har lett till att man nu kan köpa sitt diplom utan större problem. Det är allmänt känt på vilka universitet som det går att betala för ett diplom (Intervjuperson, 2014).

Under intervjuerna berättas det om hur elever betalar för att få godkänt på tentor. I Elvira Ožegovićs studie om korruption i Bosnien och Hercegovina belyser hon problemet på universiteten och att studenter kan betala för tentor, att olika tentataxor finns är allmänt känt. Utmärkande är inskrivning på olika utbildningar genom nepotism. En femtedel av 1500 anmälningar om korruption på högskoleutbildningar som har kommit in till *Transparency International* sedan 2002 avser lärosäten i Sarajevo och Banja Luka. Ändå finns det inte något känt fall där dom har utfärdats (Ožegović, 2007/2008:28).

Patienter och anhöriga betalar för att komma före i kön på sjukhuset, eller så sticker de till kontanter för bättre vård. Intervjupersonerna benämner det som gåvor. ”Vit korruption” handlar i hög grad om tolerans för en korrupt handling. De flesta anser inte att handlingen är korrupt eller bör bestraffas (ibid:27). Men det mest effektiva sättet att ta sig fram på i samhället är genom kontaktnät. Kontakter, vänner eller släktingar som jobbar på institutioner är viktiga att kunna byta tjänster med. Att göra någon en tjänst är viktigt eftersom det gynnar den som gör tjänsten i framtiden.

6.5 Förhållningsätt

Många av problemen är ett resultat av ett icke fungerande samhälle som vuxit ur askan efter kriget, menar flera av mina intervjupersoner. Under intervjuerna finns en tendens hos intervjupersonerna att ursäkta sitt beteende. De vill gärna förklara den svåra situation som de befinner sig i. Att de känner sig pressade och desperata och inte ser någon utväg blir ett försök att rättfärdiga sitt handlande. Samhällets styrning fungerar som en självständig kraft oberoende av individen, menar de. *Det som bör angripas är den helhet som styr oss och som vi är beroende av för att fungera tillsammans i samhället.* (Intervjuperson, 2014) ”Helheten” som styr är eliten och politikerna menar några av intervjupersonerna i studien, på det sättet förminskar de sitt eget ansvar.

De värsta tjuvarna i landet är politikerna. De privatiserar och förhindrar den ekonomiska utvecklingen. Det finns inga jobb och de få som har jobb får ingen lön. Vissa fabriker har mycket jobb och stor produktion och ägarna flyttar pengarna ur landet. De betalar ingen skatt (Intervjuperson, 2014).

Ett av de största oppositionspartierna i Bosnien och Hercegovina offentliggjorde för ett par år sedan hur mycket skattemedel de största företagen i Bosnien är skyldiga staten. Även media har uppmärksammat de stora företagens skatteskulder (Klix, 2014, 3 januari). Det faktum att några av de största företagen i landet inte betalar skatt har en direkt koppling med politikerna som möjliggör för företagen att fortsätta att vara aktiva. De företag som är skyldiga staten störst belopp är också ofta de företag som det pågår utredningar om gällande privatiseringar som inte har gått lagligt till. Korruption inom den politiska sfären avspeglas i privatiseringsprocessens låga hastighet. Privatisering är nödvändig för ekonomisk tillväxt i Bosnien. Anledningen till den långsamma privatiseringen ligger i politikernas ovilja eftersom det försvårar manipulation över företagets kapital (Ožegović, 2007/2008:33).

Under tiden som jag gör undersökningen slår polisen till mot korruptionen genom en aktion som de kallar för *Pandora* och griper ett 30-tal personer som har betydande positioner. Bland de gripna finns den före detta högste chef och VD för skattemyndigheten (Oslobodjenje, 2014, 18 juni). VD:n för skattemyndigheten är känd

för att anställa släktingar och vänner (ibid). Förklaringen kan vara av sociokulturell karaktär. Jag kan knyta an till Thelanders undersökning (2006:24) vilken visar att korruptionen kan kopplas till traditionella handlingsmönster i form av starka familjeband tillsammans med bygemenskap, som förts in i den offentliga administrationen. Intervjupersonerna, förhåller sig till situationen genom en sorts uppgivenhet i vilken de anser att de inte har något större val eller möjlighet att påverka situationen. Lovisa Petersson (2013) menar att en ond cirkel lätt skapas då minskade skatteintäkter som en konsekvens av bristande förtroende för staten leder till undermåliga statliga institutioner. Medborgarna behandlas olika och oförutsägbarheten i relationen mellan stat och medborgare skapar osäkerhet (Petersson, 2013:3). Sociala faktorer och människornas habitus gör att det utvecklats en kultur på fältet och den påverkar människan mentalt. Sociala fakta verkar som sociala krafter utifrån och påverkar de individuella handlingarna. Bourdieu ser habitus som nyckeln till social reproduktion eftersom habitus genererar och reglerar de praktiker som socialt liv består av. Detta innebär också att habitus riskerar att reproducera ogynnsamma strukturer. Habitus skapar en enhetlighet i livsstilen (Bourdieu 1994/1995:19). Valdeltagandet är lågt och det är en konsekvens av rådande misstro. De som jag pratar med är till exempel helt övertygade om att valen är uppgjorda.

Några frågar sig, *om det blir ett regeringsbyte, oavsett vilken regering det blir, hur lång tid tar det tills allt ser likadant ut igen?* Detta visar att oavsett vem som regerar så finns det en misstänksamhet gentemot medmänniskorna som grundar sig i kännedomen om kultur och tradition. I de flesta av fallen i studien känner intervjupersonerna att det inte lönar sig att anmäla eller att söka hjälp. Den korrupktion som drabbar människor i sin vardag berör grupper som inte känner att de har tillräckliga resurser eller inte får ta plats på beslutsfattande arenor. De har svårt att utveckla en medvetenhet om sin egen situation och formulera en politisk vilja. Delvis är det så korrupktion i vardagen påverkar människorna genom uppgivenhet och maktlöshet som ibland framstår som ett accepterande och ibland som en hånfullhet mot systemet. Enligt *center för undersökande journalistik* (CIN) i Bosnien och Hercegovina visar en undersökning att av 894 tillfrågade hade 10% uppgett att de har mutat poliser. Det görs dock väldigt få utredningar (Ožegović, 2007/2008:31). *Corruption Perceptions Study* styrker detta i sin undersökning

2004 där 7.5% av de tillfrågade i Bosnien och Hercegovina ansåg att polisen är den mest korrumpierade institutionen i landet (2004:74-75). Under en av mina intervjuer säger min intervjuperson att det bosniska samhället är ett mycket orättvist samhälle att leva i och att det stimulerar till ett "sämre beteende". Enligt Berg (2005) är en av orsakerna till att toleransnivån för korruption hos allmänheten minskar just orättvisa. De flesta av intervjupersonerna visar en trötthet över att de som har möjlighet, utnyttjar makt för egen vinning skull på andras bekostnad. Anledningen till att människor orkar möta korruptionen i samhället är anpassningen. De bygger upp sina egna nätverk med kontakter som ofta är baserade på släktskap men även vänskap. Om någon behöver få ett ärende uträttat är det ovanligt att gå den "vanliga vägen". Att höra sig för inom sitt kontaktnät är alltid ett första steg. En kvinna berättar om hur hon kände sig när en representant för turistministeriet kom för att stödja entreprenörer,

Jag jobbade i en utländsk organisation där vi hade ett samarbete med den lokala regeringen. Där var speciellt en man som var rådgivare till en av ministrarna och som vi var tvungna att ha ett samarbete med. Han ljög alltid när vi ville träffa honom och sa att han var vid kusten för att vi skulle betala hans resekostnader. Jag kommer speciellt ihåg ett möte där vi hade samlat lokala föreningar från hela landet. Rådgivaren till ministern kom försent till mötet där de misstänksamma representanterna satt från hela landet. Misstänksamma eftersom de visste hur det skulle sluta. Jag hörde honom komma i korridoren och redan innan han kom fram hörde jag honom säga högt så att många hörde det "Finns det några pengar här som kommer att betalas ut"? (Intervjuperson, 2014).

Det fanns ingen skam i detta uttalande från rådgivarens sida. Det framställdes som en självklarhet som kunde uttalas offentligt och med hög röst. Intervjupersonen berättar hur hon känner skam och uppgivenhet, däremot ingen förvåning. Inbjudna till mötet var arbetslösa som hade ambitionen att skapa arbetstillfällen tillsammans med och med hjälp av utländska organisationer för att bygga upp turistnäringen. Rådgivarens roll, på uppdrag av ministeriet var att fungera som en länk mellan de blivande entreprenörerna och den utländska organisationen och som ett statligt stöd i processen.

Utan att skämmas ställer han frågan om det finns några pengar att hämta, så att alla hör det. Han gör det direkt i dörren när han kliver in i konferenssalen. Rådgivaren till ministern krävde ofta cirka 200 KM för påskrivning av dokument och avtal som han var tvungen att skriva på eftersom det ingick i hans arbetsuppgifter (Intervjuperson, 2014).

200 KM motsvarar ca 1000 SEK, vilket i Bosnien 2014 är en tredjedel av en normallön för en person som inte är högutbildad. Att betala för påskrifter accepterades av den utländska organisationen av det skälet att arbetet måste fortgå.

Individer i ett samhälle är med och konstruerar sin sociala verklighet. Intervjupersonerna som deltar i undersökningen är alla med och skapar sin gemensamma sociala värld. De är alla delaktiga till att korruptionen fortgår genom sina beslut och handlingar. På samma gång är de också styrda av övergripande strukturer i samhället som begränsar deras valmöjligheter. Bosnien och Hercegovina är ett ungt land som länge tillhörde en kommunistisk stat där friheten och personens makt var mycket begränsad. *Korruption anses vara kronisk i postkommunistiska länder och dessa länder utgör en av de mer korrupta regionerna i världen (Petersson, 2013:24).*

Missbelåtenheten med korruptionen finns men samtidigt går acceptansen som en röd tråd genom intervjuerna. Inte en enda av mina informanter eller intervjupersoner funderar på att anmäla den pågående korruptionen som de möter dagligen. Att de inte vill anmäla grundar sig i en utbredd misstro mot dem som styr, bland annat mot lokala regeringar och polis. De som jag intervjuar är således även de delaktiga till reproduktionen av korruptionen då de betalar för tjänster som de inte bör, för att få fördelar som de är beroende av. En känsla av smidighet infinner sig när man lätt får tillgång till en resurs genom kontakter eller pengar. Tillståndet i samhället har blivit en doxa, fältets regler och föreställningar om rutiner och vad som anses vara normalt eller inte normalt gäller (Bourdieu, 1972:167). Värderingssystemet uppfattas som normalt av deltagarna efter en tid. Den omvärld som en individ befinner sig i är en totalupplevelse där individen tolkar olika händelseförlopp och förhåller sig till dessa. Det enklaste för människor är därför att anpassa sig till omgivningen. Förklaringsrepertoarer som att andra mutar eller

hänvisningar till strukturen kan vara ett sätt att göra sig fri ifrån klandervärda handlingar (Thelander, 2006). J.P Olivier de Sardan menar att korruption rör sig om handlingar som är socialt inbäddade i kulturella logiker. Tillsammans utgör dessa kulturella logiker och handlingar en "moralisk ekonomi" som ligger som grund för korruptionen. Aktören kan legitimera korruption även om handlingen är olaglig eftersom det finns sociala normer som står i samspel med korruptionens praktiker (1999:482ff).

6.6 Strukturell påverkan

Om jag utgår från Durkheims teorier om sociala fakta kan jag upptäcka skillnader, men också likheterna mellan sociala fakta och Bourdieus begrepp habitus och fält. Sociala fakta utövar påtryckning på individen och de formas kollektivt. En av Durkheims viktigaste frågeställningar är, hur vi som fritt tänkande och handlande aktörer i det moderna samhället kan försäkra oss om solidaritet och gemenskap? Durkheim menar att de egenskaperna inte ligger hos individen utan i hur individen är formad av kollektivet, beroende på till exempel vanor och tradition (Moe, 1995:45-46). Durkheim menar att vi bör utgå från de mest typiska och allmänna samhällsformerna, vilket betyder att samhället om det rubbas måste försöka att återskapa ett normaltillstånd. Detta hände i Bosnien och Hercegovina under och efter kriget på 1990-talet men allt eftersom människor återgår till det normala måste de också försöka att återställa alla samhällets funktioner som de var, vilket omfattar maktbalansen i det offentliga rummet och korruptionen i vardagen och på institutionerna. Att vara medveten om hur verkligheten ser ut påverkar människors handlingar och i det ligger ett av korruptionens dilemman.

6.7 Reproduktion av korruption

De meningsbärande strukturer som människan föds in i påverkar våra handlingar väsentligt. En förståelse och förkunskap av aktörernas habitus behövs för att kunna tolka hur människor påverkas i samhället, därför är förkunskap inom många områden viktigt, som kultur, historia och socialt liv. Habitus är flexibelt och tiden, strukturen och situationen i samhället förändrar habitus från en generation till en annan. När jag observerar korruptionens reproduktion ur ett habitus och fältperspektiv kan jag urskilja hur och varifrån den får sin kraft. Korruptionen påtvingas människor utifrån, påverkade av strukturen i samhället men den fortlever och reproduceras till stor del genom habitus.

Bourdieu ser habitus som nycklen till social reproduktion. Det är habitus som genererar och reglerar de praktiker som det sociala livet består av (Bourdieu, 1994/1995:19). Ett exempel är när en informant berättar om hennes dotters erfarenheter och kunskap om fältet.

Min dotter kom hem från en tävling där alla skolkörerna i hela Sarajevo hade deltagit. Min dotter sa att hennes skola hade hamnat på plats nio av tio, direkt efter det lade hon till att tävlingen var uppgjord. Hon sa att några av skolorna hade betalat för sina platser och det visste alla, sa hon, det hade fröken också sagt (Intervjuperson, 2014).

Kvinnan berättar för mig att hennes dotter bara är 11 år gammal och att hon redan är mycket medveten om hur det går till i samhället. Hon uppfattar redan världen och tolkar sin omgivning genom ett perspektiv genomsyrat av korruption. Hon talar om det som om det inte var någon sensation men hon är arg på grund av fusket. ”Hon älskar att sjunga och att vinna” säger hennes mamma. Barnen lär sig från början genom uppväxten hur samhället och interaktioner fungerar i samhället. Föräldrarna har det största ansvaret i uppfostran, men skolan och omgivningen är också betydande. Hela barndomen är en förberedelse för livet ute i samhället, för hur barnen ska klara sig senare i livet som vuxna.

När jag och min man diskuterade var våra barn ska gå i skola stod valet mellan en vanlig bosnisk skola eller en internationell skola. Vi valde den bosniska skolan av just den anledningen, att barnen inte ska skyddas för mycket från den verkligheten som de ska leva i, vi ansåg att det var bättre om de från början fick lära sig i den vanliga skolan att ”ta för sig”. I de internationella skolorna är miljön annorlunda jämfört med de kommunala skolorna, mycket mildare, både undervisning och behandling av barnen (Intervjuperson, 2014).

Genom det förfarande som beskrivs utvecklas habitus och formas av miljön för att människan ska kunna överleva i samhället. Den sociala struktur som byggs upp är varaktig och överförs i viss mån till nästa generation. På så sätt reproduceras också en

misstänksamhet som ger näring åt korruption i kombination med det dysfunktionella systemet i samhället. Individer kan kämpa för att upprätthålla maktbalansen och förhandla med hjälp av sina resurser i den samhällsstruktur som bidrar till att underhålla korruptionen.

Ett förakt och en misstänksamhet finns med när jag samtalar med intervjupersoner. Människor litar inte på varandra eftersom de är medvetna om att spelet avgör vem som dominerar och hur resurserna fördelas. Det påverkar barn att vara en del av korruptionen. Flickan som sjunger i kören lär sig att det spelar ingen roll att anstränga sig, vinsten kan köpas för pengar. En intervjuperson menar att det värsta i det hela är att de som styr och har högre uppsatta positioner kan fortsätta med sitt korruperade sätt utan att det har några mer omfattande påföljder. Det är ett dåligt exempel för de unga och lär dem hur man kommer undan.

I värsta fall kommer nästa generation att fortsätta på samma sätt, de lär sig att när de kommer till en högre position i samhället, så kan de ta för sig för egen vinning skull. Mönstret kan bara brytas om polisen börjar gripa folk, drastiskt. Endast det kan få situationen att lugna ner sig. Att arrestera och straffa är det enda som samhället kan göra direkt och som har en omedelbar effekt (Intervjuperson, 2014).

Om en individ anser sig kunna förklara eller försvara en viss handling så ökar sannolikheten för att individen kommer att utföra denna handling (Thelander, 2006). Genom att avskriva sig sitt eget ansvar kan korrupta handlingar fortsätta. Den ansträngda miljön gör människorna bundna till varandra. Utan hjälp från staten är de beroende av varandra och familjen och släkten är den enda trygghet och säkerhet som finns i samhället. Det leder till att mellanmänskliga relationer är starka, sammanhållningen inom familjen och släkten är stark. Individualism är en lyx som man inte kan förutse sig i ett korruperat samhälle.

6.8 Maktens inverkan

Foucault beskriver i *Övervakning och straff* (2003) hur makten i modern tid förändrats till att få formen av disciplin, övervakning och kontroll. Foucault menar att diskursen har en

avgörande roll i en maktrelation. Makten måste inte tillhöra någon speciell part, utan är relativ och uppstår i interaktionen. Så även om myndighetspersoner är starkare i interaktionen kan de rubbas beroende av spelet, kunskapen och förhållningssättet. Exempelvis om trafikpolisen frågar ”vad ska vi göra nu?” och förväntar sig en muta, finns det alltid en möjlighet att vända situationen till sin fördel beroende på vilken kunskap du har om lagar och förordningar. Man kan framkalla en känsla av osäkerhet till exempel, som en av intervjupersonerna beskriver:

När jag gick mot rött kom trafikpolisen fram och gav mig böter. Jag kunde inte snacka mig ur det. Så jag gick bort cirka femtio meter och tog upp min mobiltelefon och låtsades ringa någon. Poliserna såg mig fortfarande och nu började de att ”skruva” på sig. När jag hade talat färdigt i telefonen, vinkade de till mig med handen. Jag gick bort till dem och de sa: ”Den här gången slipper du böterna men gör inte om det” De rev mina böter och jag fortsatte. Jag visste varför, de undrade vem jag hade ringt, vem jag hade som kontakt högre upp i hierarkin inom polisen (Intervjuperson 2014).

Här är det intervjupersonen som tar kontroll över situationen och skapar en illusion av att ett maktredskap. Hon låtsas kontakta en starkare spelare, och det fungerar. Makten utövar sin påverkan med hårfina förgreningar i samhället (Foucault, 2003). Makt utövas från oräkneliga håll och i ett växelspel av både ojämlika och föränderliga relationer. Det innebär att maktrelationer kan förändras och att makten aldrig är absolut utan relativ. Där makt finns, finns också motstånd. Kontroll av resurser innebär makt som kan påverka människors situationer (Meeuwisse et al. 2006:249-250). Risktagandet bidrar till att individen hamnar i en utsatthet. Men oavsett risk eller ej, berättar intervjupersonerna om hur ansatta de känner sig, speciellt i möten med myndigheter. Det är i möten med myndigheter som makten blir speciellt påtaglig. I Thelanders avhandling om korruption i utvecklingsländer (2006) fokuseras det på samma fenomen. Det handlar om Kaj som blir trängd av polisen men som vänder situationen till sin fördel genom att han vill ringa sin vän som umgås med polischefen. Att leva med den vardagliga kampen tröttnar ut människor. Det som i studien kan betraktas som en sorts acceptans från dem som jag intervjuar kan också vara uppgivenhet. Maktlöshet kan göra individer likgiltiga över sin

situation. Acceptans kan ha sin grund i en benägenhet att vilja förstå och rättfärdiga en situation som man befinner sig i.

Så här berättar en annan av intervjupersonerna om sin erfarenhet på kommunen:

Jag gick till kommunen för att söka byggtillstånd för att kunna bygga ut mitt hus på min tomt. Jag gick dit varje dag i ett år innan jag fick de papper som jag behövde. Varje gång sa jag till dem att jag inte tänkte betala någonting. Till slut gick det, men allt går så långsamt om man inte betalar dem som jobbar där. (Intervjuperson 2014)

I och med att intervjupersonen sa till den anställde på kommunen att han inte är beredd betala för sitt tillstånd så startar han upp en maktkamp. Att ha tålamod och vänta ut sina rättigheter kan vara ett sätt att vinna kampen. Eftersom mannen som jag intervjuar vet att de kommunanställda är tvungna att ge honom tillståndet oavsett om han betalar dem eller inte, så är han tålmodig. Hans inkomst tillåter honom inte att betala för tjänster som han inte måste. Ingen vinner på situationen som enbart gör att hela processen fördröjs. De kommunanställda misslyckas i sitt försök att dra fördel av sina positioner för sin egen vinning, genom att begära ”greasemutor” för en snabbare behandling av ärendet.

Corruption was to become endemic at all level, from ministries to local offices, in the granting of licences, concessions and permissions, notably building permits, usually on a clientelistic and highly discriminatory basis (Divjak & Pugh, 2008:375).

Så beskriver Divjak och Pugh hur korruption uppstår i mötet mellan medborgare och tjänsteman.

Reformer och tillvägagångssätt som syftar till förenkling av byråkratin som exempelvis e-governance och internet tjänster som avpersonifierar mötet har tendens att minska korruption. Detta faktum gäller för såväl Estland som för Georgien (Peterson, 2013:31).

Det är viktigt att förstå att makt uppstår i relationen och att makt inte är en egenskap hos en individ eller grupp. En maktutövning handlar alltså inte bara om kapital av något slag, utan beror även på relationer. I Thelanders undersökning om korruption i utvecklingsländer tar han upp vikten av förhållningsätt. Om hjälparbetaren är säker eller

osäker i olika situationer med lokala aktörer spelar stor roll, huruvida de kan bryta isen genom att småprata eller genom att bjuda på cigaretter. På sådana sätt kan de då ibland undvika en situation där den ena parten kräver mutor (Thelander, 2006). Relevant för undersökningen ur ett maktperspektiv är hur och var ojämlikhet och dominans på fältet uppstår. För att kunna spela på fältet använder aktörerna sig av sina resurser som Bourdieu kallar för kapital. Det måste inte alltid vara pengar även om ekonomiskt kapital är den mest självklara kapitalformen på de flesta fält idag. Socialt kapital är också viktigt i sammanhanget, kontakter är ett starkt kapital. Symboliskt kapital är även det ett kraftfullt kapital (Moe, 1995:167-168). Det symboliska kapitalet har ett värde bara om det känns igen och tillmäts ett värde inom den grupp där "kapitalinnehavaren" är verksam (Broady, 1998:3). Det kan vara status eller andra sociala kompetenser. Personen som blir krävd på mutan måste ha en tro om att situationen inte går att lösa på något annat sätt, och att han är utlämnad till att rätta sig inför den som förfogar över resursen. Det är bara en person som berättar om ett korruptionsfall där förövaren blir anmäld. Det är den polisman som tog köttprodukter av lastbilschaufförerna. Men inte ens han hade blivit anmäld om det inte hade varit för att han överdrev och krävde för mycket varor och för ofta, menar min källa.

Ett omfattande maktmissbruk pågår som en naturlig del av vardagen. I sitt möte med makten i olika situationer måste individen hitta ett förhållningssätt. Ingen skaffar sig makt över en annan person enbart för att de har resurser. Det är först när resurserna efterfrågas som en möjlighet uppstår att skaffa sig makt över en person eller kontroll av situationen. Makten framträder i relationer och vid behov.

7. Sammanfattning och diskussion

Analysen av hur vardagskorruption framträder och hur människor i det bosniska samhället förhåller sig till fenomenet vardagskorruption, bidrar till ökad förståelse för ämnet. De berättelser som intervjupersonerna delar med sig av, är både intressanta och oroväckande. Att korruption är ett fenomen som bara förekommer i den politiska världen eller i affärer mellan stora företag och regeringar är naivt att tro. Efter utförd undersökning sammanfattar jag och drar slutsatsen att korruptionen är väl integrerad i det bosniska samhället. Korruptionen omfattar hela samhällsstrukturen i Bosnien och

Hercegovina och visar sig vara en naturlig del i många människors liv. Strukturen påverkar och uppmuntrar individerna i samhället att köpa och byta tjänster och förmåner på ett naturligt sätt. Individer som bor i det bosniska samhället överför sitt beteende till kommande generationer, främst genom att inte aktivt bekämpa korruptionen. I de länder som har lyckats med att minska sin korruption och kunnat genomföra en samhällsförändring, beror det främst på en aktiv ledning med en politisk vilja men i samverkan med många andra faktorer. En förändring av korruptionsläget skulle alltså inte kunna ske enbart med politisk vilja utan det krävs även andra viktiga faktorer som transparens, ansvarsskyldighet och lagreformer (Berg, 2005:40). Studien visar hur korruption uppstår och den sociala aktivitet som följer. Studien påvisar också att individer för att skydda sig själva, ofta förklarar sitt beteende med att de inte har någon annan utväg än att betala mutor. Vidare forskning om korruption är av intresse av många anledningar. Framförallt är forskning huruvida korruption kan motarbetas och förebyggas viktig. Kan människors mentalitet och sätt att resonera runt korruption förändras och hur kan de som styr samhället skapa förtroende från medborgarna?

De personer som deltar i studien är inte nöjda med det korrupta samhället som de lever i. De ser emellertid inte hur deras egen anpassning och deras eget beteende fullföljer och driver på den onda cirkeln i samhället.

8. Källförteckning

Litteratur:

Bell, J. (2006) *Introduktion till forskningsmetodik* Lund: Studentlitteratur

Bourdieu, P. (1972) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge. Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1980/1990) *The Logic of Practice* Cambridge: Polity Press

Bourdieu, P. (1994/1995) *Praktiskt Förnuft – Bidrag till en handlingsteori*

Göteborg: Daidalos

Broady, D. (1991) *Sociologi och epistemologi* Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin Stockholm: HSL Förlag

Broady, D. (1998) *Läsestycken för samhällsvetare*. 5 uppl., 1998. Uppsala: SEC/ILU, Rapporter från forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi nr 6.

Chandler, R. (2002) *Bosnia- Faking democracy after Dayton*. London: Pluto Press

Clancy, T. (2004) *Bosnia & Herzegovina, the Bradt travel guide* Bucks Bradt

Donais, T. (2003) *The political economy of stalemate: organized crime, corruption and economic deformation in post-Dayton Bosnia*. *Conflict, Security & Development*, vol. 3, no. 3. pp 359-382.

Durkheim, É. (1956) *Education and Sociology* New York: The Free Press

Durkheim, É. (1978) *Sociologins metodregler* Göteborg: Korpen

Foucault, M. (2002) *Sexualitetens historia. Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos AB

Foucault, M. (2003) *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv förlag

Foucault, M. (2004) *Society must be defended* Penguin Book

Hanlon, J. (2004) *Do donors promote corruptions? the case of Mozambique i Third World Quarterly*, Vol 25, No 4. 747-763

Jacobsson, K. & Wästerfors, D. (2003), *På tal om mutor. Gästfrihet, tacksamhet och sedvänja som korruptionens motivvokabulärer*, i Korsell, L. (red.), *Förebyggande metoder mot ekobrott*. En antologi, Brottsförebyggande rådet: Rapport 2003:10

Mantcheva, D. Karaboev, S. Warner, J. Stefanov, R. Dr. Ognian

Meeuwisse, A. Swärd, H. (2002) *Perspektiv på sociala problem* Stockholm: Natur och kultur

Meeuwisse, A. Sunesson, S. Swärd, H. (2006) *Socialt arbete-En grundbok* Stockholm: Natur och Kultur

Miegel & Johansson (2002) *Kultursociologi* Lund: Studentlitteratur

Moe, S. (1995) *Sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur

Newman, E. (2009) *Liberal Peacebuilding debates* in Newman, E. Paris, R. & Richmond, O. (red) *New perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo and New York

Nilsson, R. (2008) *Foucault – en introduktion* Malmö: Égalité

Olivier de Sardan, J. P. (1999) *A moral economy of corruption in Africa?* i Williams, R. (ed.) (2000) *The Politics of Corruption 1: Explaining Corruption*, Cheltenham & Northampton: Edward Elgar Publishing Limited

Ožegović, E. (2007/2008) *Bosnien och Hercegovinas integrering med EU- En studie av korruptionens betydelse* Växjö universitet

Richmond, O. (2009) *Transitional justice and liberal peace* In Newman, E. Paris, R. & Richmond, O. (red) *New perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo and New York: United Nations University Press

Richmond, O. (2011) *De-romanticising the local, de-mystifying the international: hybridity in Timor Leste and the Solomon island*, *The Pacific Review*, vol 24, no. 1, pp 115-136.

Rose-Ackerman, S. (1999) *Corruption and Government- causes consequences and reform* New York: Cambridge University Press

Rothstein, B. (2011) *The quality of government-corruption, social trust, and inequality in international perspective* Chicago: Chicago University Press

Shentov (2011) *Countering Corruption in Bosnia and Hezegovina 2001-2011* CSD: Center for study of Democracy.

Taylor,S.J, & Bogdan, R. (1984) *Introduction to Qualitative Reaserch Methods* New York: Wiley

Trost, J. (2001) *Kvalitativa intervjuer* Studentlitteratur

Internetkällor:

Berg, U. (2005) *Hur kan korruption bekämpas? – Om olika metoders effektivitet att angripa korruption (elektronisk)* Göteborgs universitet

http://www.qog.pol.gu.se/digitalAssets/1350/1350623_2005_1_berg.pdf

(2014-04-03)

Beso, L. (2010) *Daytonavtalet och dess konsekvenser - med fokus på etnicitet och efterkrigets konstitution i Bosnien och Hercegovina En fallstudie av Bosnien och Hercegovina sedan Daytonavtalet trätt i kraft fram till idag (elektronisk)* Jönköping International Business school

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:354403/FULLTEXT01.pdf>

(2014-10-08)

Bibik, M. et al (2003) *Kvalitet i kvalitativa undersökningar En studie av kvalitetsaspekter i den kvalitativa undersökningsprocessen* (elektronisk) Lunds universitet

<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1344970&fileOid=2433327>

(2014-10-17)

Čekić, Z (2011, 14 jan) *Posao Policajca koštao 5.000 KM* Nezavisne novine (elektronisk)

<http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Posao-policajca-kostao-5000-KM-76220.html>

(2014-12-20)

Divjak, B. (2004) ”*Corruption Perception Study 2004, Bosnia and Herzegovina*” Banja Luka/Sarajevo. Transparency International (elektronisk)

<http://www.ti-bih.org/Articles.aspx?ArticleID=50dfbec9-5894-482a-bb07-4fcdbdacd967>

(2014-07-23)

Divjak, B. Pugh, M. (2008) *The Political Economy of Corruption in Bosnia and Herzegovina* (elektronisk)

<http://dx.doi.org/10.1080/13533310802058927>

(2014-12-30)

Fagrell, A. (2004) *Korruption i övergångsländer* (elektronisk) Juridiska Fakulteten vid Lunds universitet.

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1557407&fileOid=1564311>

(2014-04-21)

Fazlagić, E. (2012) *Återvandring, en studie om drivkrafter och problematik* (elektronisk) Sociologiska institutionen vid Lunds universitet.

<https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/2861663>

(2014-03-05)

Ferhatović, A. & Segerström, A. (2011) *Bosnien och Hercegovina De ekonomiska reformernas påverkan på korruptionen efter Daytonavtalet* (elektronisk) Lunds universitet

<http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24965&postid=2277317>

(2014-06-16)

Filipović, F. (2008) *Korruption i Bosnien och Hercegovina* (elektronisk) Lunds universitet

www.uppsatser.se/om/Fedja+Filipovic

(2014-05-15)

Karvakkhal, C. (2009) *Makt, kriminalitet och spelet om normalitetens gränser Ur Foucaults perspektiv* (elektronisk) Högskolan på Gotland

www.diva-portal.org/smash/get/diva2:241329/FULLTEXT01.pdf

(2014-06-02).

Kasemets, A. (2012) *The Long Transition to Good Governance: the case of Estonia. Looking at the changes in the governance regim and anti-corruption policy*. European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building, Working Paper no.32.

(elektronisk)

www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2012/09/WP-32-Long-Transition-Estonia1.pdf

(2014-09-12)

Kaufmann, D. & Jin-Wei, S. (2000) *Does Grease Money speed Up the Wheels of Commerce?* IMF Working Paper no. 64 (elektronisk)

<http://www.nber.org/papers/w7093>

(2014-12-30)

Klix (2014) *Konačno objavljen spisak: Ovo su firme koje duguju najviše poreza u BiH!* (elektronisk)

<http://www.klix.ba/vijesti/bih/konacno-objavljen-spisak-ovo-su-firme-koje-duguju-najvise-poreza-u-bih/140103013>

(2014-06-23)

Lennhag, M. (2009) *Our Mentality is to Search for Ways Around the Law” - A Minor Field Study on Path Dependence in and Perceptions of Informal Economic Exchange in Belarus and Ukraine* (elektronisk) Lunds universitet

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1405384&fileOid=1429621>

(2014-10-17)

Lifos (2014) *Bosnien-Hercegovina, Rätts- och säkerhetssektorn* (elektronisk)

Migrationverkets rätts- och landinformationssystem

lifos.migrationsverket.se/dokument?documentAttachmentId=41198

(2014-12-12)

Lindstedt, C. (2005) *Öppenhet och korruption* (elektronisk) Göteborgs universitet

www.qog.pol.gu.se/digitalAssets/.../1350647_2005-2_lindstedt.pdf

(2014-04-9)

Miller, W. L. (2003) *Corruption and Corruptibility* konferenspaper i Thelander, J.

(2006) *Mutor i det godas tjänst? Biståndsarbetare i samtal om vardaglig korruption*

(elektronisk) www.divaportal.org/smash/get/diva2:345023/FULLTEXT01.pdf

(2014-05-18)

Norin, L. & Wennergren, A. (2013) *Att delta eller inte delta? Det samhällliga deltagandets inverkan på korruption* (elektronisk) Lunds universitet

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=3787646&fileOid=37>

87647

(2014-04-14)

Oslobodjenje (2014) *Akcija Pandora: Uhapšen bivši direktor UIO BiH Kemal Čaušević* (elektronisk)

<http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/akcija-pandora-u-toku-hapsenje-vise-desetina-osoba-u-akciji-ucestvuje-preko-300-policaajaca>

(2014-06-28)

Petersson, L. (2013) *Korruption och (o)förändrade institutioner En komparativ studie av korruptionen i Estland, Georgien och Rumänien* (elektronisk) Lunds universitet

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=4229187&fileOid=4229193>

(2014-05-29)

Rothstein, B. (2012) *Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat* (elektronisk)

http://som.gu.se/digitalAssets/1351/1351258_065-084-bo-rothstein.pdf

(2014-03-01)

Rothstein, B. (2012) Sveriges universitets lärarförbunds medlemstidning *Analys av korruption och korruptionsbekämpning* (elektronisk)

http://www.qog.pol.gu.se/digitalAssets/1361/1361542_universitetsl--raren_3_2012.pdf

(2014-06-20)

Thelander, J. (2006) *Mutor i det godas tjänst? Biståndsarbetare i samtal om vardaglig korruption* (elektronisk)

www.divaportal.org/smash/get/diva2:345023/FULLTEXT01.pdf

(2014-05-18)

UNDP Human Development Report 2002- Bosna and Herzegovina. New York: United Nation Development Program (elektronisk)

http://hdr.undp.org/sites/default/files/bosnia_and_herzegovina_2002_en.pdf

(2014-09-02)

Utrikesdepartementet, SIDA (2006) *Samarbetsstrategi för utvecklingsarbetet med Bosnien och Hercegovina januari 2006 – december 2010*

http://www.openaid.se/wpcontent/files_mf/1400730614BosnienHerzegovinaSamarbetsstrategif%C3%B6rutvecklingssamarbetet20062010.pdf

(elektronisk)

(2014-06-10)

Wallström, M. (2012) *20 år av trauma efter krigsvåldtäkter* (elektronisk)

Utrikespolitiska institutet

<http://www.ui.se/blog/2012/5/21/20-ar-av-trauma-efter-krigsvaldtakter.aspx>

(2014-11-27)

Wennerström, K. (2013) *Myndigheter och individer Tre brukarorienterade myndigheters kommunikation, samverkan och myndighetsutövning* (elektronisk)

www.nfsd.se/Global/NY_NFSD/.../D-uppsats%20slutversion.pdf

(2014-05-31)

Bilaga

Observationsschema

Hur framstår situationen, min känsla

Bemötandet, min intervjuperson och parkeringsvakten

Vad samtalar de om

Attityden

Förhandling, samtalet, fientlighet? Vem är ”starkast”?

Vem tar initiativ, hur fortgår situationen, hur agerar de med varandra?

Situationens utfall

Vad hände?

Genomgång med intervjupersonen i en lugnare miljö för att gå igenom händelseförloppet.

Tolkning, nedskrivning av resultatet.

Syftet med denna strukturerade observation är att undersöka hur de deltagande interagerar med varandra. Fokus ligger på sambandet mellan deltagarna, situationen på fältet och korruption. Syftet är således att klargöra och ge en fördjupad förståelse i vad som sker i interaktionen och hur korrupta tendenser uppstår i vardagssituationer.